

WASA DAGBLAD

Nr 17 Söndagen den 27 april 2025

ISSN 2954-2448

Smartklocka farlig i trafiken

Halvtidsriens resultat

Trafikparken öppnar den andra maj

Wasa Dagblad publicerar *Hårda tider*

Veteranernas dag firas i dag

Lapplandskriget slutade för 80 år sedan

WASA DAG- BLAD

Lapplandskriget tog slut i dag för 80 år sedan. Och Finland har fått leva i fred allt sedan dess

Här finns vi:

vpress.ovh

37 sidor

I DAG

Lapplandskriget tog slut för 80 år sedan idag. Och därmed tog Finlands krig slut.

Tavastehus vaknade i morse till ett dygn som bar med sig ett djupt historiskt eko. Exakt åttio år sedan idag, den 27 april 1945, nådde det mellan Finland och Tyskland utkämpade Lapplandskriget sitt sista kapitel då de sista tyska trupperna drog sig tillbaka över gränsen till Norge. Den dagen markerade inte bara slutet på Lapplandskriget, utan också slutet på hela Finlands krigsperiod.

I den svala morgonluften på Tavastehus torg hissades Finlands flagga stolt i stängen. Flygvapnets överflygning ritade en blåvit hedersbetygelse på himlen för dem som bar den tunga bördan för fosterlandet. Idag, på den nationella veterandagen, minns och hedrar Finland sina krigsveteraner, deras offer och det historiska ögonblick då freden äntligen sänkte sig över Lapplands karga fjäll.

Lapplandskriget var ett mörkt och säregt kapitel i andra världskrigets historia. Vapenstillståndet i fortsättningskriget, som slöts den 4 september 1944, krävde att de tyska trupperna skulle lämna Finland senast den 15 september. När Tyskland inte gick med på detta utbröt Lapplandskriget, ett broderkrig mellan två tidigare vapenbroder. Tyskarnas strategiska intressen – att trygga produktionen i nickelgruvorna i Petsamo och säkerställa reträttvägen för trupperna i Nordnorge – kolliderade med Finlands självständighet och villkoren i vapenstillståndet.

Tyskarna drog sig tillbaka norrut med brända jordens taktik och lämnade efter sig förstörda byar och ett kargt landskap. Vinterns hårda förhållanden förvandlade kriget till ett ställningskrig i Enontekis tills de sista soldaterna i slutet av april 1945 korsade gränsen till Norge.

Även om ingen formell krigsförklaring

ring någonsin gavs, ansåg Finlands regering att krigstillstånd rådde från den 15 september 1944. Officiellt upphörde krigstillståndet först 1954 på initiativ av statsminister Sakari Tuomioja, genom ett konstaterande i statsrådets protokoll. Ett separat fredsavtal mellan Finland och Tyskland slöts aldrig, men i och med att det tyska riket upphörde att existera i maj 1945 ansågs krigstillståndet naturligt ha upphört.

Idag bär den nationella veterandagens huvudfest i Tavastehus temat "fredsbudskap". Det är en hyllning till gångna generationer, deras ut hållighet och offer, men samtidigt en stark påminnelse om fredens oersättliga värde och vikten av att vårda den för kommande generationer.

I hjärtat av Tavastehus, i Tavastehus kyrka, ljuder under förmiddagen en festmessa där fältbiskop Pekka Asikainen leder de närvarande till stillhet inför krigets prövningar och fredens välsignelse. Med kyrkoherde Kimmo Reinikainens liturgi och berörande körsång minnes man dem som betalade det högsta priset för fosterlandets frihet.

På torget samlar folkfesten både veteraner och yngre generationer. Heidi Kyrös och bevaringsmusikkårens showband fyllde luften med musik och skapade en både festlig och varm stämning. Den serverade ärtsoppa värmer både kropp och själ och symboliserade kanske det vardagsliv som freden möjliggjorde.

I Verkatehtaans Vanaja-sal hålls en huvudfest för inbjudna gäster. Vete-

ranen Venni Maunulas gripande tal, statsrådets representants ord samt försvarsmaktens och värdstadens hälsningar skapar ett högtidligt och värdigt ögonblick. Utsändandet av en kransnedläggningspatrull till krigsveteranernas minnesmärke i Ahvenisto var en rörande hedersbetygelse till deras minne.

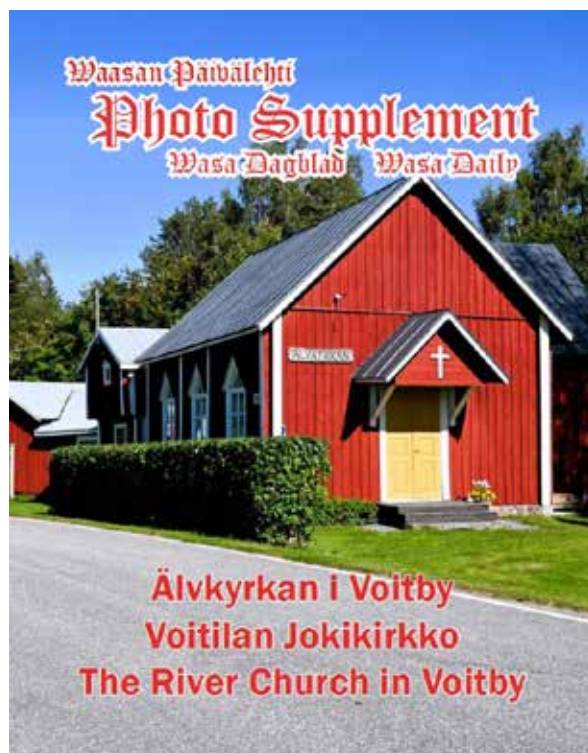
Konferencier Jussi-Pekka Rantanen leder programmet framåt, och barytonen Walteri Torikkas kraftfulla röst, Gardets musikkårs högtidliga musik, Tavastehus-Vanaja församlings ungdomskör Auroras känsliga sång, Tavastehus Miniteaters berörande framförande samt dansaren Rasmus Ahlgrens (Boston Ballet) skickliga rörelser berättar alla på sitt eget språk om fredens betydelse och veteranernas arv.

De som inte kan vara på plats kan följa den nationella festen direkt i Verkatehtaans BioRex-salar samt på Yle 1 och Yle Arenan.

Denna dag i Tavastehus handlar inte bara om att minnas det förflutna, utan också om ett starkt budskap till framtiden. Att bygga och värna fred är en ständigt uppgift. Genom att värdesätta olikheter, ta hand om varandra och stärka vårt samhälle tillsammans hedrar vi veteranernas arv och skapar stabilitet i vår omgivning, särskilt för barn och unga, och stärker deras tro på en ljus framtid.

För åttio år sedan markerade slutet på Lapplandskriget början på en ny era för Finland. Det var slutet på en mörk krigshistoria och samtidigt ett löfte om den fred som vi idag får fira och för vilken vi alla fortfarande måste arbeta. Dagens festligheter i Tavastehus är en rörande påminnelse om att fred inte är en självklarhet, utan ett värdefullt arv som har betalats med ett högt pris. Och samtidigt är det ett löfte om att Finlands krig verkligen hör till historien.

Photo Supplement

NYHETER

FRED

Åttio år av fred efter Lapplands inferno: Finland firar fredens återkomst och minns de sista striderna

Idag markeras en historisk milstolpe för Finland. Åttio år har förflutit sedan de sista tyska soldaterna drevs ut ur landets nordligaste utposter, ett faktum som effektivt avslutade Lapplandskrigets brutala kapitel och därmed också satte punkt för Finlands långa och smärtsamma period av krig.

På denna nationella veterandag samlas landet i stilla eftertanke och tacksamhet, minnandes de offer som krävdes för att återställa freden och blicka framåt mot en framtid byggd på samarbete och säkerhet.

Hufvudstadsbladets arkiv bär vittnesbörd om de dramatiska slutskedena. I sin rapportering den 27 april 1945, dagen efter de händelser som nu högtidligt hålls, målade tidningen upp en bild av intensiva strider i det nordliga landskapet. Under rubriken "De sista tyskarna drevs ut ur landet" skildrades hur

finska trupper, med beslutsamhet och efter svåra strider, lyckades nå den norska gränsen vid Treriksörset onsdagskvällen den 25 april.

"Den omringningsmanöver, som de senaste dagarna företagits i den s. k. Lapplandsarmen, ledde natten till den 25 april till att den tyska, längst österut belägna stödjepunkten Haas selvarri föll i vår hand," rapporterade Hufvudstadsbladet. Dessa ord förmedlar en känsla av den taktiska precision och det hårda arbete som låg bakom befrielsen av Finlands arktiska områden. Striderna var inte över i ett slag. Tidningen fortsatte att berätta om anfallet mot Jehkatfjällen, där fienden tillfogades förluster, och om det slutliga genombrottet efter ytterligare intensiva eldstrider som ledde till intagandet av den tyska stödjepunkten där.

En nation andas ut – men ärren består

Dessa sista strider i Lappland var symboliska för Finlands uthållighet och vilja att försvara sin suveränitet, även mot en tidigare allierad. Efter att ha tvingats till vapenbrödrskap

med Nazityskland under fortsättningskriget, vände Finland blad och drev med kraft ut de tyska styrkorna i en bitter och destruktiv konflikt. Lappland låg i ruiner, präglad av den brända jordens taktik som tyskarna tillämpade under sin reträtt.

Idag, åttio år senare, är ärren i landskapet till stor del läkta, men minnena av kriget lever kvar. Veteranerna, vars antal stadigt minskar, bär med sig berättelser om mod, förlust och den långa vägen tillbaka till fred. Dagens veterandagsfirande är inte bara en ceremoniell akt, utan en djupt känd hyllning till deras insatser och en påminnelse om priset för fred.

Ett nytt kapitel i Finlands historia

Utkastandet av de sista tyska soldaterna markerade inte bara slutet på en militär konflikt, utan också inledningen på en ny era för Finland. Landet stod inför en enorm återuppbyggnadsutmaning, både fysiskt och psykologiskt. Övergången till fred innebar också en omorientering i utrikespolitiken och en anpassning

till den nya maktbalansen i Europa efter andra världskrigets slut.

Det är värt att notera att det formella krigstillståndet mellan Finland och Tyskland upphävdes först 1954. Även om striderna upphörde 1945, tog det tid att läka de politiska och diplomatiska sår som kriget orsakade. Detta understryker hur komplex och långdragen processen från krig till fullständig fred kan vara.

Dagens Finland – en stark röst för fred

Idag framstår Finland som en stark röst för fred och internationellt samarbete. Landets erfarenheter av krig har präglat dess syn på säkerhet och konfliktlösning. Engagemanget i internationella fredsbevarande operationer och ett starkt fokus på diplomati är ett arv från den smärtsamma lärdomen att krigets pris alltid är för högt.

På denna veterandag riktar våra tankar till dem som stred och led, till dem som byggde upp landet på nytt, och till den fred vi idag åtnjuter.

NYHETER

DENNA TIDNING KAN MAN LÄSA VAR SOM HELST

Denna tidning kan man läsa var som helst, som här i Östermyra (Teuva)

SMARTKLOCKA

Smartklocka bakom ratten kan ge 1 000 pund i böter i Storbritannien

Bilförare i Storbritannien varnas nu för att använda smartklockor under körning.

Att titta på eller använda klockan medan man kör kan leda till böter på upp till 1 000 pund. Myndigheterna betonar att en smartklocka juridiskt sett likställs med en mobiltelefon i trafiken.

Trots att en smartklocka sitter fast på handleden och inte hålls i handen, kan en snabb blick mot handleden räcka för att distrahera föraren. Polisen menar att även en kort ouppmärksamhet kan skapa farliga situationer i trafiken – och det klassas som oaksam körning.

Förutom böter kan förare också få prickar i körkortet eller till och med förlora sin körbehörighet i allvarliga fall. Reglerna är en del av en bredare kampanj för att minska distraktioner bakom ratten.

I Storbritannien har det länge varit förbjudet att använda mobiltelefon under körning. Nu vill myndigheterna klargöra att även smarta klockor omfattas av samma regelverk – säkerheten kommer först.

Polisen uppmanar alla bilförare att hålla blicken på vägen och låta alla smarta enheter vila tills färdens är över.

HÄLSA

Mammors motion under graviditet kan minska barns risk för astma, enligt en ny finländsk studie

En ny studie visar att gravida kvinnor som rör på sig regelbundet kan minska risken för astma hos sina barn avsevärt.

Forskningen, publicerad i Medicine Journal, analyserade data från en prospektiv födelsekohort och fann att kvinnor som var fysiskt aktiva minst tre gånger i veckan under graviditeten fick barn med nästan 50 % lägre risk för astma jämfört med de som rörde på sig mer sällan.

Studiens viktigaste resultat

Mängden motion spelar roll: De mest skyddande effekterna sågs hos mammor som tränade minst tre gånger i veckan.

Oberoende av andra faktorer: Sänkt astmarisk hos barnen kvarstod även efter justering för mammans hälsa, miljöfaktorer och livsstil.

Potentiella långsiktiga fördelar: Förbättrad lungutveckling hos fostret kan vara en bidragande orsak.

Varför är detta viktigt?

Astma är en av de vanligaste kroniska barnsjukdomarna, men det finns få förebyggande strategier. Denna studie belyser en enkel och kostnadseffektiv livsstilsåtgärd – regelbunden motion under graviditeten – som kan minska risken för astma hos barn.

”Våra resultat tyder på att uppmuntran till fysisk aktivitet under graviditeten kan vara ett enkelt sätt att förbättra barns andningshälsa,” säger huvudförfattaren Emma-Reetta Musakka från University of Eastern Finland.

Experternas reaktioner

Medförfattaren Leea Keski-Nisula kommenterar:

”Vi har länge vetat att motion under graviditeten gynnar både mor och barn, men denna studie ger starka belegg för att det också kan skydda mot astma. Måttliga aktiviteter som promenader, simning eller gravidyoga kan göra stor skillnad.”

Råd till blivande mammor

Studien stöder följande rekommendationer:

Minst tre träningspass i veckan (t.ex. snabb promenad, simning eller lätt aerobics).

Konsultera en läkare eller barnmorska innan du börjar med ny träning under graviditeten.

Framtida forskning
Ytterligare studier behövs för att

fastställa:

Optimal träningsmängd och typ för bästa effekt.

Biologiska mekanismer (t.ex. hur motion påverkar fostrets immunförsvar eller lungutveckling).

Denna studie stärker bevisen för att gravida kvinnors livsstil har långvariga hälsoeffekter på barnen. Att uppmuntra säker och regelbunden motion under graviditeten kan vara en nyckelstrategi för att minska astma hos barn.

Den fullständiga studien finns öppen tillgänglig i Medicine Journal: DOI: 10.1016/j.medj.2024.09.003

NYHETER

VÖRÅ

Presidentparet besöker Vörå och träffar KAJ – Österbotten förbereder sig för festdag

Kuva: Matti Porre presidentin kanslia

Österbotten förbereder sig för en sällsynt festdag när republikens president Alexander Stubb och hans maka Suzanne Innes-Stubb besöker Vörå och Vasa tisdagen den 29 april 2025.

Besöket erbjuder österbottningarna ett unikt tillfälle att träffa presidentparet och delta i ett mångsidigt program som förenar ungdom, kultur, vetenskap och teknologi.

Förmiddagen inleds i Norrvalla idrottshall i Vörå, där presidentparet träffar ivriga skolelever från Vörå kommuns olika skolor. Tillställningen blir ett oförglömligt minne för ungdomarna, då de även får njuta av en fläkt av svensk musik. Vöråbandet KAJ, som representerar Sverige i årets Eurovision Song Contest, uppträder för eleverna som avslutning på tillfället. Detta efterlängtrade uppträdande kommer säkerligen att skapa en glad och spänd stämning på plats, och ungdomarna får uppleva internationell musikmagi på hemmaplan.

Från klockan 11.15 ordnas ett öppet publik tillfälle framför Vörå kommunhus, där österbottningarna har möjlighet att träffa presidentparet personligen. Detta är ett sällsynt tillfälle att utbyta tankar och lyssna till presidentens synpunkter på aktuella frågor. Lokalbefolkningen ser med

spänning fram emot detta möte, som för presidentparet närmare folket.

Från Vörå fortsätter presidentparets besök till Vasa universitet. Där kommer president Stubb att ta emot hedersdoktorsvärdigheten, som tillerkändes honom vid promotionen i september 2024. Denna utmärkelse symboliserar hans betydande bidrag till den samhälleliga debatten och den internationella politiken. I universitetets akademiska atmosfär kommer president Stubb även att hålla ett anförande om det global-politiska brytningsskedet, vilket erbjuder ett värdefullt perspektiv på aktuella internationella frågor.

Dagens program kulminerar i ett besök vid Wärtsiläs teknologi- och innovationscenter på Vasklot i Vasa. Där kommer presidentparet att bekanta sig med centrets verksamhet, forskning och produktutveckling. Detta besök understryker Österbottens betydelse som ett centrum för teknologi och innovation. Wärtsiläs representanter får möjlighet att presentera sina senaste framsteg och diskutera framtidsutsikter med presidentparet.

Presidentparets besök i Österbotten är ett mångsidigt och betydelsefullt evenemang som förenar olika generationer och samhällssektorer. Det belyser regionens kulturella, akademiska och teknologiska betydelse och erbjuder österbottningarna ett unikt tillfälle att uppleva presidentparets närvaro.

MALAX

Läskunnighetsprojekt i Malax ska stärka framtidens läsare

Glädjande nyheter når oss från Malax kommun! Utbildningsstyrelsen har beviljat ett välkommet projektunderstöd vars syfte är att lyfta och utveckla läskunnigheten bland kommunens invånare i alla åldrar.

Med en tydlig målsättning att skapa starka och hållbara läsfrämjande strukturer, tar nu Malax ett aktivt steg mot att inspirera till läsning i dess många former.

I spetsen för detta viktiga initiativ står Minna Määttä, som i början av mars tillträdde rollen som projektledare. Hennes uppgift blir att driva projektet framåt fram till den 31 december 2026, en period fylld av möjligheter att implementera nyskapande metoder och strategier för att öka läskunnigheten.

Projektet i Malax är ett led i det större nationella Läskunnighetsprogrammet, som drivs av Utbildningsstyrelsen. Detta program har i sin tur det ambitiösa målet att Finland ska vara världens mest multilitterata land år 2030. Programmet bygger vidare på det värdefulla arbete som tidigare initierats av Läsrörelsen och fokuserar på att stödja läsning och läskunnighet

genom olika delprogram riktade mot såväl den tidiga barndomen som skolor och kommuner. En viktig del av programmet är även att dela ut statsunderstöd för att aktivt främja läsande i hela landet.

Genom att skapa en aktiv dialog mellan olika aktörer inom läsfrämjande området, strävar Läskunnighetsprogrammet efter att skapa en gemensam front för att stärka läskunnigheten. De olika delprogrammen erbjuder dessutom kostnadsfritt material och verktyg, samt öppna utbildningar och evenemang för att underlätta utvecklingen av det lokala läsfrämjande arbetet. Nätverket för läskunnighet, som lanserades 2024, fungerar som en viktig plattform för samarbete och utbyte av idéer mellan aktörer från olika sektorer.

För Malax kommun innebär detta projekt en unik möjlighet att ytterligare prioritera läsningens centrala roll i samhället. Genom att fokusera på att stärka läskunnigheten hos barn, unga och vuxna, lägger man grunden för en framtid där fler har tillgång till de många fördelar som god läskunnighet medför – ökad kunskap, förbättrad kommunikation och en rikare livskvalitet. Nu påbörjas ett spännande arbete i Malax, med sikte på att inspirera till läsning och stärka banden i lokalsamhället genom den gemensamma kraften i

NYHETER

KÖRKORT

Ny lag: Körkortsintyg måste nu hämtas hos privatläkare

Från och med 1 april 2025 kan invånare i Österbotten inte längre boka tid för körkortsintyg hos sin lokala hälsocentral.

Enligt en ny lag måste dessa utlåtanden nu skaffas via privata vårdtjänsteleverantörer, det vill säga privatläkare eller privata läkarstationer.

Om detta är ändamålsenligt kan man fråga sig. För friska seniore har det knapast så stor betydelse, men en mångsjuk pensionär med en begynnande minnussjukdom - skulle det inte vara bättre att den läkare som känner honom bäst, egeläkare på hälsocentralen, skulle skriva intyg för körkort eftersom hen känner personen bäst. Men beslutet syftar till att frigöra läkartider inom primärvården, så att läkarna där kan sköta sjuka i stället för att skriva intyg.

– Det här innebär att fler tider blir tillgängliga för patienter som behöver akut eller planerad vård, säger Sofia Svartsjö, verksamhetsområdesdirektör för Österbottens välfärdsområde.

Undantaget gäller för vissa yrkesutbildningar där körkort är en förutsättning, till exempel lastbils- och bussutbildningar. Dessa elever kan istället vända sig till studerandehälsovården.

Tider som bokats före 1 april gäller fortfarande. För framtiden måste alla som behöver ett läkarintyg för körkort kontakta en privilläare.

Lagändringen gäller inte speci-alsjukvården, varför läkare på centralsjukhuset kan bedöma patienternas körförmåga då detta är motiverat. Speciell kan detta bli aktuellt till exempel inom neurologin.

REGERINGEN

Minister Strand: Halvtidsrian påskyndar tillväxt, stärker säkerheten och förbättrar infrastrukturen

Finlands regering har nått en betydande enighet i halvtidsrian den 22–23 april 2025.

I ett pressmeddelande betonar minister Joakim Strand (Svenska folkpartiet) de djärva beslut som fattats under översynen och som han anser kommer att skapa starkt förtroende hos både företag och privatpersoner. Det tillväxtpaket som är resultatet av översynen syftar till att påskynda den ekonomiska tillväxten, stärka säkerheten och förbättra infrastrukturen.

Ett av de centrala besluten i halvtidsöversynen är sänkningen av inkomstskatten på arbete med cirka 1,1 miljarder euro. Denna åtgärd förväntas förbättra incitamenten för arbete och avsevärt stärka finländarnas köpkraft. Samtidigt har regeringen beslutat att sänka bolagsskatten till 18 procent från och med början av 2027, vilket kommer att skapa en mer attraktiv verksamhetsmiljö för företag och stödja investeringar.

Minister Strand välkomnar särskilt satsningarna på forskning och utveckling (FoU) inom energiomställningen. Regeringen har åtagit sig att direkt anslå 40 miljoner euro till detta avgörande arbete under åren 2026–2029. Målet är att lyfta Finland till ett världsledande forsknings- och kompetenscentrum för energiomställningen. Detta kräver en gemensam utveckling av internationell forskningsinfrastruktur i toppklass inom ett globalt ekosystem, utbildning av nästa generations forskare och experter inom energisektorn samt skapandet av en verksamhetsmiljö som möjliggör snabb kommersialisering av innovationer och teknik.

När det gäller infrastrukturen har regeringen fattat viktiga beslut för utvecklingen av Vasa-regionen. Fördjupningen av farleden till Vasa hamn och elektrifieringen av järnvägen till Vasa hamn har prioriterats som brådskande planeringsprojekt. Dessa projekt kommer avsevärt att förbättra regionens logistis-

ka ställning och stödja näringslivets verksamhetsförutsättningar.

Vidare uttrycker minister Strand sin tillfredsställelse över regeringens anslag för att förbättra trafiksäkerheten i Södra Österbotten. Anslagen riktas mot nationellt sett riskfyllda vägsträckor på Riksväg 67 och Huvudväg 19 mellan Kivisaari och Atria. Detta beslut kommer att möjliggöra en snabb start av nödvändiga byggnadsarbeten och därmed öka säkerheten för invånarna i området.

”Finland behöver djärva beslut som skapar förtroende hos både företag och individer. Med dessa åtgärder inleder vi en ny våg av investeringar, stärker den ekonomiska tillväxten och tryggar välfärden långt in på 2030-talet”, konstaterar minister Joakim Strand med eftertryck. Resultaten från halvtidsöversynen framstår som ett lovande steg mot att stärka Finlands ekonomi och säkerhet samt bygga en hållbar framtid.

Källa: SFP

NYHETER

HELSINGFORS JÄRNVÄGSSTATION

Nationalklenod i ny glans – Steiss "Landskap från Koli" återvänder till sin forna prakt, redo att beskådas på järnvägsstationen

Glädjande nyheter från Helsingfors centralstation! Eero Järnefelts, A. W. Finchs och Ilmari Aaltos monumentala målning "Landskap från Koli" har återvänt från sin konservering i bättre skick än någonsin och väntar nu på att återigen hängas upp på sin rättmätiga plats i stationens historiska restaurangsal.

Verket, som har förtrollat resenärer och stadsbor i över ett sekel, är nu redo att på nytt fånga hjärtan, med sin ursprungliga glans återställd för kommande generationer att beundra.

Denna oljemålning på duk, som är en av Finlands största, är inte bara ett konstverk utan också en betydande del av vårt nationella kulturarv. "Landskap från Koli", färdigställd 1911, skapades under en tid då den finländska nationalidentiteten genomgick en stark pånyttfödelse. Målningens skildring av Kolis nationallandskap symboliserade då – och symboliserar fortfarande – den finländska naturens unikhet, kraft och

beständighet, just de värden som senare kom att förknippas med det självständiga Finland.

Verkets historiska betydelse understryks av dess deltagande i Berlins turistutställning 1911, där det representerade Finland och väckte internationellt intresse för det unika finländska landskapet och kulturen. Därefter fann det sitt permanenta hem på Helsingfors centralstation, ritad av Eliel Saarinen, som en integrerad del av dess arkitektoniska helhet.

Det nyligen genomförda, grundliga konserveringsprojektet har varit en hyllning till denna nationalklenod. Skickliga konserveratorer har varsamt återställt målningens ursprungliga klara färger och subtila detaljer, som tidens patina delvis hade mattat ner. Målet har varit att säkerställa verkets bevarande i ytterligare hundra år, så att nya generationer kan fortsätta att njuta av Kolis unika skönhet i hjärtat av järnvägsstationen. Snart kommer resenärer och förbipasserande återigen att kunna stanna upp inför denna imponerande vy och känna en bit av det finländska själslivet.

HANKEN

Juhana Vartiainen ny arbetslivsprofessor vid Hanken

Hanken har gjort en betydande förstärkning av sin akademiska gemenskap genom att utnämna Helsingfors borgmästare,

Dr. Juhana Vartiainen, till arbetslivsprofessor. Denna utnämning tillför värdefull kompetens och erfarenhet till Hankens institution för finansiering och nationalekonomi under perioden 1 augusti 2025 – 31 juli 2027.

Juhana Vartiainen bidrar med en exceptionellt bred forskningserfarenhet till Hanken, särskilt inom områdena makroekonomi och arbetsmarknadsekonomi. Hans expertis inom analys av nordisk ekonomisk politik samt lönebildning och löneförhandlingar i Norden är oöverträffad. Vartiainens mångsidiga bakgrund inkluderar även en betydande karriär som överdirektör för Statens ekonomiska forskningscentral (VATT) samt riksdagsledamot åren 2015–2021.

"Juhana Vartiainen har en mycket bred erfarenhet av högnivåuppdrag inom ekonomisk-politiskt beslutsfattande, offentlig förvaltning och ekonomisk forskning. Denna breda er-

farenhet ger honom unikt goda förutsättningar att förmedla perspektiv på en mängd ekonomiska frågor i undervisningen", konstaterar Hankens professor i nationalekonomi, Rune Stenbacka. Denna utnämning stärker Hankens position som en ledande utbildare inom nationalekonomi och ger studenterna en unik möjlighet att lära sig direkt från en erfaren expert.

Vartiainen kommer att berika Hankens undervisning genom att delta i flera kurser med fokus på särskilt makroekonomisk analys och arbetsmarknadsekonomi. Han ser fram emot interaktionen med universitetets studenter, där han bidrar med praktiska perspektiv och aktuella diskussioner om centrala ekonomiska frågor.

"Det är spännande och intressant att få diskutera viktiga ekonomiska frågor och fenomen med Hankens nyfikna och motiverade studenter!" säger Vartiainen. Hans utnämning stärker inte bara Hankens akademiska profil, utan ger också studenterna en inspirerande möjlighet att lära sig och diskutera ekonomins framtid under ledning av en av Finlands mest betydande ekonomiska aktörer.

VECKANS KONSTUPPLEVELSE

Albert Edelfelt-Ung kvinna i sin boudoir 1870

EVENEMANG

TIKANOJA

Utställningen som täcker den mästerliga natur- och porträttfotografen Eero Järnefelts (1863–1937) hela karriär visas fram till 25.5.2025 på Tikanojas konstmuseum – så det finns fortfarande gott om tid.

Järnefelt har anknytning till Vasa i och med att hans far Alexander var landshövding i Vasa län 1888–1894. Alexander bodde på Strandgatan och familjen hyrde Tottesunds gård i Maxmo somrarna 1891–1892. Eero Järnefelts syster Aino gifte sig där med Jean Sibelius.

Utställningens kurator är Ateneums intendent Timo Huusko och utställningen på Tikaoja konstmuseum har producerats av Konstmuseet Ateneum / Finlands Nationalgalleri i samarbete med Vasa museer.

LILLA TEATERN, HELSINGFORS

Musikalen Katrina
Ifall man inte hann se denna banbrytande musikal på Vasa Teater så går det bra att resa till Helsingfors och se den där:

Föreställningar:

25.4 kl 18.30

26.4 kl 18.30

29.4 kl 18.30

30.4 kl 18.30

2.5 kl 18.30

3.5 kl 18.30

”Den unga Katrina lockas av kärleken att flytta från Österbotten till Åland för att bli sjömanshustru. Trots att hon blir lämnad ensam, lyckas hon gång på gång med ren viljekraft kliva över och besegra varje hinder som ödet ställer i hennes väg”.

<https://hkt.fi/esitykset/katrina/>

ATENEUM

När Ateneum öppnar dör-

rarna till utställningen Gränsöverskridarna den 7 mars 2025, bjuds besökarna in till en fascinerande resa genom tid och rum. För första gången samlas verk av de modiga kvinnor som, trots sin tids begränsningar, korsade geografiska och sociala gränser för att skapa konst.

Bland de framträdande namnen finns två konstnärer från Vasa – den djärva landskapsmålaren **Fanny Churberg** och den skickliga porträtt- och genremålaren **Alexandra Frosterus-Såltin**.

STUNDARS

17.4.25

Påskpromenad i museibyn
Stundars museiområde: en guidad påskpromenad bland stugorna på torsdagarna i april, kl. 13 på svenska, kl. 14 på finska, samt kl. 15 på engelska.
www.stundars.fi

STUNDARS

24.4.25 kl 18

Gården vi ärvde

Föreläsning:

Den österbottniska gårdens byggnader och historia

Ruusa Viljanen Rossi (arkitekt/byggnadsantikvarie)

Ruusa Viljanen Rossi föreläser om den österbottniska byggnadskulturen och dess ursprung. Varför ser våra gårdar ut som de gör? Hur har de utvecklats och vilka byggnader fanns traditionellt på en gård? Avgift 10 € (inkl. kaffeservering)

Anmälan senast 22.4 på <https://forms.office.com/e/fTk-Tc8zQ0G> eller till tfn 044 7635277

www.stundars.fi

Vaasa-Vasa Baroque

Su / Sö 27.4 klo / kl. 17.00

Stadshusets festsal

Händel ja Roman Lontoossa – Händel möter Roman i London
Kajsa Dahlbäck, sopraano / sopran

Drottningholms barockensemble (SWE)

<https://vaasabaroque.com/>

VASA KÖRFESTIVAL XXXI

22-24.5.2025

Vasa Körfestival är ett inter-

nationellt storevenemang för körmusik. Sångarsångens glada och sociala avslutningsfest är öppen för alla körer.

STUNDARS

1.5.25 kl 12

Förstamaj på Stundars

Stundars firar vårens antågande med en förstamajfest på torsdagen kl. 12–15.

Musikprogram utanför restaurang Hemmer, med sång och olika stilars orkestrar.

Kl. 12:30 Solf blåsorkester

Kl. 13:15 Wasa Gospel

Kl. 14:00 Johanna Lönngren och Pröva på folkmusik

www.stundars.fi

MUSIKFESTSPELEN I ILMOLA (ILMAJOKI)

”STORA OFREDEN 1713-1721”

6-15.6.2025

”Denna mäktiga och aktuella opera tar hatets år och våra förfäders öden tillbaka till Kyrö älvs stränder.

Big Wrath är en skakande och närande berättelse om familjeband, moderskärlek, uthållighet och kraften i samarbete under en tid, när Rysslands brutala anfallskrig mot Finland brände ner Österbotten till svart jord.”

www.musiikkijuhlat.fi

AMOS REX Helsingfors

12.6.25

GRATIS inträde hela Helsingfors-dagen

www.amorex.fi

NÄRPES TEATER

”Maskinisterna”, en pjäs om Bröderna Wickström och deras motorfabrik. med manus och regi av Erik Kiviniemi.

Urpremiär 28.6.25 klo 19

Andra föreställningar:

1.7 kl 19

3.7. kl 19

7.7. kl 19

8.7. klo 19

10.7 kl 19

13.7. kl 17

15.7. kl 19

16.7. kl 19

17.7. kl 19

19.7. kl 19

KASKÖ MUSIKSOMMAR

9-12.7.25

Festival för klassisk musik i

Finlands minsta stad.

”Havets närhet, Kaskö stads historia, tvåspråkigheten, den vackra trähusmiljön”

Konstnärliga ledare Anna-mari och Samuli Peltonen

LOCHTEÅ KYRKOMUSIKFESTSPEL

22-27.7.25

Kyrkomusik från tusenåriga traditioner

www.kirkkomusiikkijuhlat.fi

MUSIKFESTSPELEN KORS-HOLM

23.7.–30.7.2025

Över hundra artister från hela världen samlas i slutet av juli för en vecka fylld av musik och gemenskap.

I år firar Korsholmans musikfestival sitt 43:e år med ett brett och mångsidigt program med temat ”Broar” och undertemat ”Resa tillsammans”.

Festivalen erbjuder allt från klassisk musik och tango till folkmusik, barnkonserter och – för allra första gången – balkansmusik

RITZ

25.7.25 kl 19

MARI PALO – TANGO

En av Finlands mest eftertraktade sopraner dyker ner i tangos värld.

Korsholm Music Festival

VASA STADSHUS

27.7.25

CONCERT ROYAL

Amélie goes to Belgrad and friends

Korsholm Music Festival

VAAASA FESTIVAL

31.7 – 2.8.2025

Vaasan sisäsätama

K18

<https://vaasafestival.fi/>

KONSTENS NATT

14.8.2025

”Jag hoppas att vi ses igen på Konstens natt nästa år”

<https://www.vaasa.fi/koe-ja-nae/kulttuuria-vaasassa-ja-seudulla/taiteiden-yo/>

AMOS REX Helsingfors

14.8.25

GRATIS inträde kl 18-23 under

TRAFIK

VASA

Vasa i framkant för aktiv mobilitet: omfattande satsningar skapar smidigare och tryggare gång- och cykelleder

Bild: Vasa Stad/Mikael Matikainen

Vasa stad fortsätter målmedvetet sitt arbete för att transformera staden till en mer tillgänglig, trygg och inbjudande plats för alla som väljer att förflytta sig till fots eller på cykel.

Årets ambitiösa plan omfattar både nyskapande projekt och grundliga uppgraderingar av befintlig infrastruktur, vilket tydligt signalerar stadens engagemang för hållbar och aktiv mobilitet. Med en investering som utgör 13 procent av kommunens totala satsningar på kommunteknik, understryks gång- och cykelledernas prioritet i stadsutvecklingen.

Årets enda helt nya tillskott är den efterlängtrade cykelvägen längs Kronviksvägen. Detta projekt, med en total budget på 1,6 miljoner euro varav 400 000 euro allokteras för 2025, kommer att fullborda en viktig länk i stadens cykelnätverk. När sträckan står klar med sin nya asfaltbeläggning och välplanerade grönområden, kommer hela rutten att erbjuda en säker och behaglig färdväg för cyklister.

Parallellt med nysatsningen ge-

nomgår Roparnäsvägens cykelväg en omfattande och välbehövlig förbättring. På sträckor som har drabbats av tjälskador förnyas de underliggande lagren, och resterande del av cykelvägen får en ny, slät asfaltbeläggning. Detta tvååriga projekt, med en total kostnad på cirka 900 000 euro varav 500 000 euro investeras i år, kommer att avsevärt höja standarden och säkerheten för de många som dagligen nyttjar denna viktiga cykelled.

Större ombyggnationer planeras även för gatuområdet vid Teirgatan. Här kommer inte bara gatu-konstruktioner och dagvattenavlopp att förnyas i grunden, utan även parkeringsarrangemangen kommer att omorganiseras med ett tydligt fokus på att förbättra förhållandena för gående och cyklister. Denna omfattande upprustning beräknas kosta 800 000 euro och kommer att bidra till en mer harmonisk och funktionell stadsmiljö.

Ett särskilt projekt är ombyggnaden av pappersbron i Metviken. Den befintliga bron bedöms vara i dåligt skick och dessutom för smal för att på ett säkert sätt kunna trafiker-
as av gående och cyklister. Där-

för har staden beslutat att riva den gamla konstruktionen och i stället uppföra en ny, bredare och tryggare bro. Byggarbetena för detta projekt, med en budget på 250 000 euro varav hälften täcks av statsunderstöd, kommer att konkurransutsättas för att säkerställa en kostnadseffektiv och kvalitativ lösning.

Vasa stads innovativa samarbetsmodell, kallad cykelalliansen, fortsätter att generera positiva resultat. Genom ett nära samarbete mellan staden, planerare och entreprenör har man under de två år alliansen varit verksam kunnat genomföra projekt på ett kostnadseffektivt och högkvalitativt sätt. Ett lysande exempel är förnyelsen av Sandögatan, som transformerades till en inbjudande miljö för både gående och cyklister till en betydligt lägre kostnad än initialt beräknat. Projekt-
ingenjör Samuli Huusko betonar att kostnaden per kvadratmeter för Sandögatan landade på 173 euro, vilket är långt under den ursprungliga bedömningen på indexjusterade 195 euro per kvadratmeter. Dessutom erhöll staden ett statligt stöd på cirka 900 000 euro för detta framgångsrika projekt. Huusko bemöter även felaktiga medieuppgifter om

kostnaderna och klargör att priset per meter cykelväg i verkligheten var en bråkdel av det som påstås.

Även om cykelalliansen i år inte står för några helt nya byggprojekt, fortsätter det viktiga planerings- och våghållningsarbetet. De planerade förbättringarna för i år har en något mindre omfattning, och en extremt hög kvalitetsnivå eftersträvas inte i alla detaljer. Exempelvis har det reserverade beloppet för förbättringen av Teirgatan minskats med 20 procent, vilket kan komma att märkas i ytfinishen.

De medvetna satsningarna på gång- och cykelinfrastrukturen i Vasa har redan gett tydliga resultat. Den förstärkta vinterväghållningen på gång- och cykellederna har fått mycket positiv respons, till och med på nationell nivå. Användarnöjdheten har ökat markant, från 2,98 till imponerande 4,32 på en femgradig skala. Dessutom notades en anmärkningsvärd ökning med cirka 25 procent av antalet personer som valde att gå eller cykla under vintermånaderna i år jämfört med föregående år.

Källa: Vasa stad

NATUR

Finlands alla över 600 spindlar har nu fått egna namn på finska

En historisk stund har anlät för Finlands spindelvärld! Finlands spindelarbetsgrupp har i samarbete med entusiastiska spindelentusiaster utfört ett omfattande arbete och skapat finska namn för alla spindelarter som förekommer i landet.

Denna betydande insats har resulterat i att hela 644 spindelarter, samt några arter som påträffas i grannländerna, nu har fått officiella, finska namn.

Denna nya, enhetliga nomenklatur är en verklig glädje för både forskare, hobbyister och alla som är intresserade av naturen. Tidigare har hänvisningar till många spindelarter endast varit möjliga med svårhanterliga latinska vetenskapliga namn. Nu underlättas artobservationer och kommunikationen kring dem avsevärt, när det finns tydliga och finska namn

för varje art. De uppdaterade namnen finns nu tillgängliga i Finlands artdatacenter, i den omfattande databasen laji.fi.

Det är glädjande att notera att även de tidigare mindre kända och kanske av vissa uppfattade som skrämmande eller äckliga spindlarna nu har fått egna finska namn. Välbekanta artgrupper som växter, daggdjur och fjärilar har haft finska namn sedan länge, vilket är naturligt. Nu har denna brist åtgärdats för spindlarnas del, vilket öppnar helt nya möjligheter för artidentifiering, hobbyverksamhet och forskning.

Forskaren Riikka Elo från biodiversitetssenheten vid Åbo universitet, som har fungerat som sekreterare för spindelarbetsgruppen, betonar det stora behovet av en enhetlig nomenklatur. Hon berättar hur de latinska namnen har varit svåra att komma ihåg, och många hob-

byister har därför redan tidigare utvecklat egna smeknamn för de djur de har observerat. Nu har denna kreativitet fått en officiell och sammanhållande grund.

Ett särskilt tack för denna historiska reform går till de aktiva hobbyisterna, vars önskan om en utveckling av nomenklaturen satte igång processen. I synnerhet Markku A. Huttunens enorma grundarbete har varit ovärderligt. Hans idé att ersätta det långa ordet "hämähäkki" (spindel) med suffixet "-kki" har visat sig vara en fungerande och naturlig lösning. Spindelexperten Niclas Fritzen från föreningen Ostrobothnia Australis berättar att tidigare hade endast knappt hundra arter ett etablerat finskt namn, och även dessa var ofta långa och svåra att komma ihåg.

Det långsiktiga arbetet med att uppdatera nomenklaturen har burit frukt. De första nya namnen publicerades redan för tio år

sedan i Pajarres verk "Hämäki ja seitsemän seittiä" (Spindeln och sju nät). Även boken "Suomen hyppyhämähäkit" (Finlands hoppspindlar), som publicerades 2022, fick finska namn för alla 44 arter i familjen hoppspindlar (Salticidae) i samarbete med arbetsgruppen. Nu har detta banbrytande arbete slutförts, och alla Finlands spindlar har äntligen fått finska namn. Den nya nomenklaturen har även godkänts av Finlands entomologiska förenings nomenklaturkommitté, vilket bekräftar dess officiella status.

Dessa nya, korta och tydliga namn har nu lagrats i databasen laji.fi, och de kan i fortsättningen användas parallellt med de gamla vetenskapliga namnen. Detta är ett enormt steg framåt för att öka kunskapen om och uppskattningen av Finlands spindlar!

Källa: Turun yliopisto

WHO

Historiskt genombrott: Världen enas för att stärka pandemiberedskapen – WHO:s medlemsländer överens om nytt avtal

Världshälsoorganisationen WHO:s medlemsländer har nått en betydande och historisk överenskommelse om ett nytt avtal för pandemiberedskap.

Efter långa och komplexa förhandlingar nåddes slutligen enighet den 16 april 2025, och avtalet förväntas få sitt formella godkännande vid WHO:s generalförsamling i maj. Detta avtal är ett avgörande steg mot ett globalt samarbete och en starkt beredskap inför framtida pandemihot och andra internationella hälsoutmaningar.

Outi Kuivasniemi, rådman för internationella ärenden och ordförande för Finlands förhandlingsdelegation, beskriver slutresultatet som en balanserad kompromiss som speglar medlemsländernas gemensamma engagemang för att bygga ett mer rättvist och hållbart globalt hälsosystem. Det är särskilt positivt att avtalet innehåller

nya skrivningar gällande bland annat konceptet "One Health", vilket betonar sambandet mellan människors, djurs och miljöns hälsa och behovet av ett holistiskt tillvägagångssätt för att hantera hälsohot.

Bakgrunden till detta viktiga avtal är WHO:s generalförsamlings särskilda session i december 2021, då man beslutade att inrätta ett mellanstatligt förhandlingsorgan. Detta organs uppgift var att utarbeta ett omfattande avtal för pandemiberedskap och respons. De mellanstatliga förhandlingarna inleddes i februari 2022, och Finland deltog aktivt i processen som en del av Europeiska unionen. I Finlands förhandlingsdelegation ingick representanter från social- och hälsovårdsministeriet, utrikesministeriet samt Institutet för hälsa och välfärd (THL), vilket understryker frågans breda nationella betydelse.

Den nu uppnådda överenskommelsen är en betydande framgång för det internationella samfundet.

Pandemier känner inga nationsgränser, och covid-19-pandemin visade på ett brutalt sätt hur sårbara världen är inför oväntade och snabbt spridande hälsohot. Med det nya pandemiavtalet strävar man efter att skapa starkare strukturer för informationsutbyte, resursallokering och gemensamma åtgärder i krissituationer. Detta kommer inte bara att stärka beredskapen att hantera framtida pandemier mer effektivt, utan också främja global hälsojämlighet.

Det är viktigt att notera att avtalet tydligt fastställer att det inte överför nationell behörighet till WHO. Beslutanderätten i hälsofrågor kvarstår hos medlemsstaterna, vilket har varit en viktig princip för många länder under förhandlingarna. Avtalets syfte är snarare att stärka internationellt samarbete och samordning, inte att försvaga nationellt självbestämmande.

Nästa steg är godkännandet av avtalet vid WHO:s generalförsamling i maj 2025. Generalförsamlingens beslut strävar traditionellt

efter konsensus, vilket innebär att man eftersträvar alla medlemsstaters stöd för att godkänna pandemiavtalet. Därefter kommer varje WHO-medlemsstat att behandla och ansluta sig till avtalet i enlighet med sin egen konstitutionella ordning.

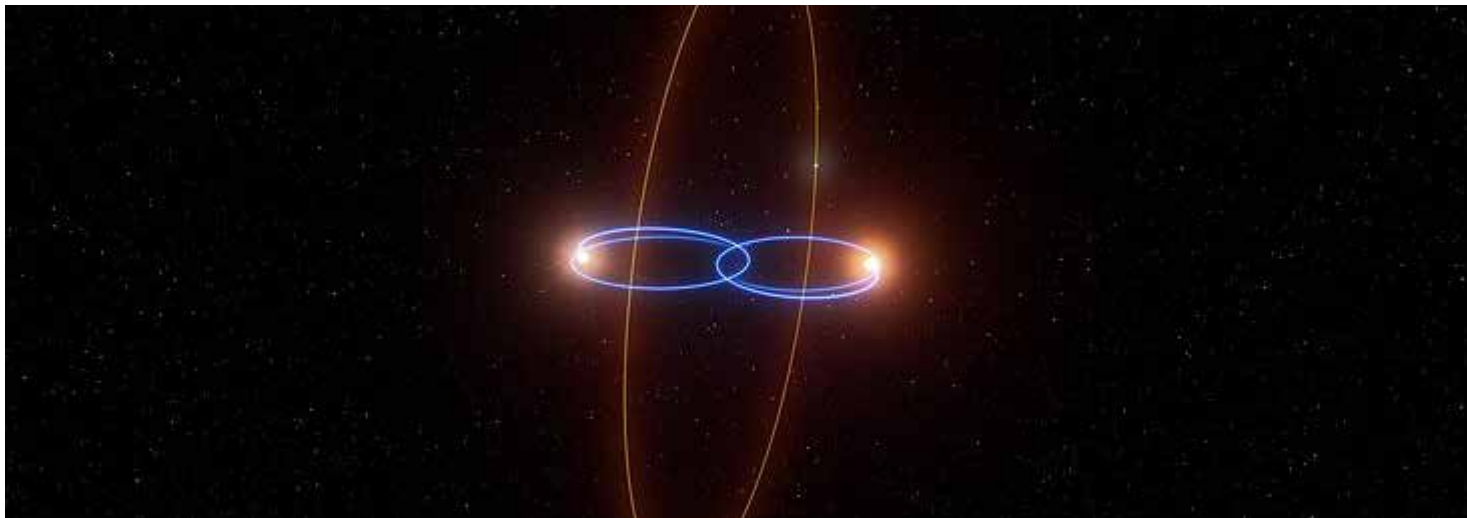
Detta nya pandemiavtal är ett hoppgivande tecken på att världens länder kan förena sina krafter inför ett gemensamt hot och lära av tidigare erfarenheter. Det skapar hopp om att vi i framtiden kommer att vara bättre rustade att möta globala hälsoutmaningar och skydda människors hälsa och välbefinnande runt om i världen. Avtalet är inte bara ett juridiskt dokument, utan också en symbol för den internationella solidaritetens och samarbetets betydelse för att trygga mänsklighetens gemensamma säkerhet.

Bild
World Health Organization Flag
Author United States Mission
Geneva
Creative Commons Attri-

ASTRONOMIA

ESO Lehdistötiedote

”Suuri yllätys”: tähtitieteilijät löysivät planeetan koh-tisuoralta kiertoradalta tähtiparin ympäri

Tähtitieteilijät ovat löytäneet planeetan, joka kiertää 90 asteen kulmassa harvinaisen oudon tähtiparin ympäri. Tämä on ensimmäinen kerta, kun meillä on vahvaa näyttöä siitä, että yksi näistä ”napaplaneetoista” kiertää tähtiparia. Yllättävä löytö tehtiin Euroopan eteläisen observatorion VLT-teleskoopilla (Very Large Telescope).

Viime vuosina on löydetty useita planeettoja, jotka kiertävät kahta tähteä samanaikaisesti, kuten kuvitteellinen Tähtien sota -maailma Tatooine. Näillä planeetoilla on yleensä kiertoradat, jotka ovat suunnilleen linjassa sen tason kanssa, jolla niiden emotähdet kiertävät toisiaan. Aiemmin on ollut vihjeitä siitä, että kaksoistähtien ympärillä olevilla kohtisuoralta tai polaariseella kiertoradalla olevia planeettoja voisi olla olemassa: teoriassa nämä kiertoradat ovat vakaita, ja planeettoja muo-

dostavia kiekkoja on löydetty tähtipareja kiertävillä napakiertoradoilla. Toistaiseksi meillä ei kuitenkaan ole ollut selkeitä todisteita siitä, että näitä napaplaneettoja todella on olemassa.

”Olen erityisen tyytyväinen saadessani olla mukana löytämässä uskottavia todisteita tämän kokoonpanon olemassaolosta”, sanoo Thomas Baycroft, tohtoriopiskelija Birminghamin yliopistosta Isosta-Britanniasta, joka johti tänään Science Advances -lehdessä julkaistua tutkimusta.

Ennennäkemätön eksoplaneetta, nimeltään 2M1510 (AB) b, kiertää paria nuorta ruskeaa kääpiötä – kaasujättiläisplaneettoja suurempia kohteita, mutta liian pieniä ollakseen todellisia tähtiä. Nämä kaksi ruskeaa kääpiötä tuottavat toistensa pimenyksiä Maasta katsottuna, mikä tekee niistä osan sitä, mitä tähtitieteilijät kutsuvat pimennyksen kaksoiskapaleeksi. Tämä järjestelmä on uskomattoman harvinainen:

se on vasta toinen tähän mennessä tunnettu tummuvien ruskeiden kääpiöiden pari, ja se sisältää ensimmäisen eksoplaneetan, joka on koskaan löydetty kiertoradalta, joka on suorassa kulmassa kahden emotähtensä kiertorataan nähden.

”Planeetta, joka kiertää kaksoistähtien lisäksi myös kaksoisruskeaa kääpiötä ja joka on napakiertoradalla, on melko uskomaton ja jännittävä”, sanoo yksi kirjoittajista, Birminghamin yliopiston professori Amaury Triaud.

Tutkimusryhmä löysi tämän planeetan tarkentaessaan kahden ruskean kääpiön kiertoratoja ja fysikaalisia parametreja keräämällä havain-toja ESO:n VLT-satelliitin Ultraviolet and Visual Echelle Spectrograph (UVES) -havaintolaitteella Paranalin observatoriolla Chilessä. Ruskeat kääpiöparit, jotka tunnetaan nimellä 2M1510, löysivät ensimmäisen ker-ran vuonna 2018 Triaud ja muut yhdessä toisen Paranalin laitoksen Search for

habitable Planets Eclipsing ULtra-cOOl Stars (SPECULOOS) kanssa.

Tähtitieteilijät havaitsivat, kuinka 2M1510:n kahta tähteä työnnettiin ja vedettiin epätavallisilla tavoilla, mikä sai heidät päättämään, että oli olemassa eksoplaneetta, jolla oli outo kiertoratakulma. ”Tarkastelimme kaikkia mahdollisia skenaarioita, ja ainoa asia, joka on sopu-soinnussa datan kanssa, on se, onko planeetta napakiertoradalla tämän kaksoiskappaleen ympäri”, Baycroft sanoo.

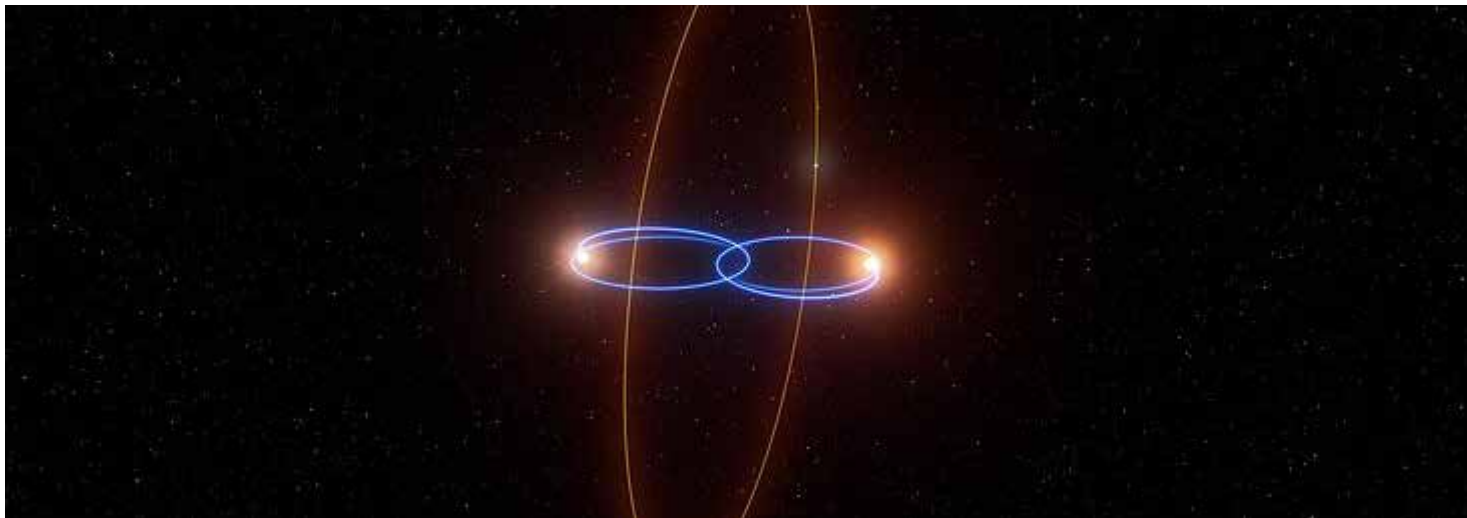
”Löytö oli sattumanvarainen siinä mielessä, että havain-tojamme ei kerätty tällaisen planeetan tai kiertoradan konfiguraation etsimiseksi. Sellaisenaan se on suuri yllätys”, Triaud sanoo. ”Kaiken kaikkiaan uskon, että tämä osoittaa meille tähtitieteilijöille, mutta myös suurelle yleisölle, mikä on mahdollista kiehtovassa maailmankaikkeudessa, jossa asumme.”

Kuva&Teksti; Credit ESO

ASTRONOMI

ESO Pressmeddelande

"Stor överraskning": astronomer hittar en planet i vinkelrät bana runt ett stjärnpar

Astronomer har hittat en planet som kretsar i en vinkel på 90 grader runt ett sällsynt par märkliga stjärnor. Det här är första gången vi har starka bevis för att en av dessa "polära planeter" kretsar kring ett stjärnpar. Den överraskande upptäckten gjordes med hjälp av Europeiska sydobservatoriets Very Large Telescope (VLT).

Flera planeter som kretsar kring två stjärnor samtidigt, som den fiktiva Star Wars-världen Tatooine, har upptäckts under de senaste åren. Dessa planeter har vanligtvis omloppsbanor som i stort sett ligger i linje med det plan där deras värdstjärnor kretsar runt varandra. Det har tidigare funnits antydningar om att planeter i vinkelräta, eller polära banor, runt dub-

belstjärnor skulle kunna existera: i teorin är dessa banor stabila, och planetbildande skivor på polära banor runt stjärnpar har upptäckts. Hittills har vi dock saknat tydliga bevis för att dessa polära planeter verkligen existerar.

– Jag är särskilt glad över att vara involverad i att upptäcka trovärdiga bevis för att den här konfigurationen existerar, säger Thomas Baycroft, doktorand vid University of Birmingham, Storbritannien, som lett studien som publiceras i dag i *Science Advances*.

Den oöverträffade exoplaneten, med namnet 2M1510 (AB) b, kretsar kring ett par unga bruna dvärgar – objekt som är större än gasjätteplaneter men för små för att vara riktiga stjärnor. De två bruna dvärgarna producerar förmörkelser av varandra sett från jorden, vilket gör dem till en del av vad astronomer kallar en förmörkelsedubbelstjärna. Detta system är otroligt sällsynt: det är bara det andra paret av förmörk-

ande bruna dvärgar som vi känner till hittills, och det innehåller den första exoplaneten som någonsin hittats på en bana i rät vinkel mot sina två värdstjärnors omloppsbanor.

"En planet som kretsar inte bara kring en dubbelstjärna, utan även en binär brun dvärg, och som befinner sig i en polär omlopps bana, är ganska otroligt och spännande", säger medförfattaren Amaury Triaud, professor vid University of Birmingham.

Forskarlaget hittade den här planeten samtidigt som de förfinade de två bruna dvärgarnas omloppsbanor och fysiska parametrar genom att samla in observationer med instrumentet UVES (Ultra-violet and Visual Echelle Spectrograph) på ESO:s VLT vid Paranalobservatoriet i Chile. De bruna dvärgparen, kända som 2M1510, upptäcktes för första gången 2018 av Triaud och andra i samband med Search for Habitable Planets EClipping

ULtra-cOOL Stars (SPECULOOS), en annan Paranal-anläggning.

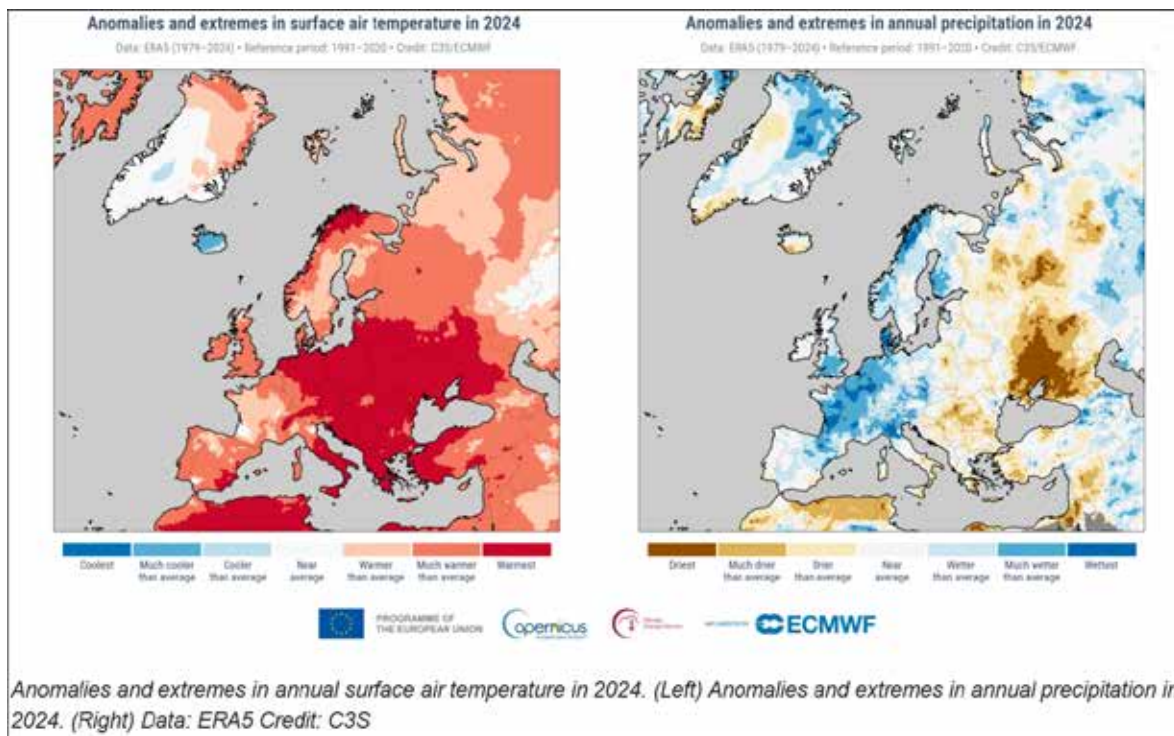
Astronomerna observerade hur de två stjärnorna i 2M1510 knuffades och drogs på ovanliga sätt, vilket ledde dem till att dra slutsatsen att det fanns en exoplanet med sin märkliga omloppsvinkel. "Vi granskade alla möjliga scenarier, och det enda som stämmer överens med datan är om en planet befinner sig i en polär omlopps bana runt denna dubbelstjärna", säger Baycroft

– Upptäckten var en slump i den meningen att våra observationer inte samlades in för att söka efter en sådan planet eller omloppsbanor. Därför är det en stor överraskning, säger Triaud. Sammantaget tror jag att detta visar för oss astronomer, men också för allmänheten i stort, vad som är möjligt i det fascinerande universum vi lever i.

Bild&Text; Credit ESO

KLIMATFÖRÄNDRINGEN

Copernicus: Europas klimat i kris. Rekordvärme, översvämningar och en skarp öst-väst-klyfta under hetaste året någonsin

Europa värms upp snabbare än någon annan kontinent, och konsekvenserna blir allt tydligare.

Enligt den nya rapporten European State of the Climate 2024 (ESOTC 2024), publicerad av Copernicus Climate Change Service (C3S) och Världsmeteorologiska organisationen (WMO), var 2024 det varmaste året någonsin i Europa – präglad av extrema väderfenomen, förödande översvämningar och en markant klimatklyfta mellan öst och väst.

En kontinent under press

Rekordhög temperatur slog till i centrala, östra och sydöstra Europa, medan västra delen av kontinenten drabbades av ovanligt kraftiga regn och översvämningar. Rapporten visar en dramatisk kontrast: östra Europa

led av torka och extrem värme, medan västra Europa upplevde ett av de våtaste åren sedan 1950.

Översvämningarna var omfattande och drabbade uppskattningsvis 413 000 människor, med minst 335 dödsoffer. Nästan en tredjedel av Europas flodnät överskred höga översvämningströsklar – den mest utbredda översvämningen sedan 2013. Samtidigt nådde varmestressen alarmerande nivåer, med 60 % av kontinenten upplevde fler dagar med ”stark varmestress” än genomsnittet.

Nyckelfynd från rapporten

- Temperatur: 2024 var Europas hetaste år, med nya årsrekord i nästan halva kontinenten.
- Havstemperaturer: Europas vatten var 0,7°C varmare än genomsnittet, med Medelhavet 1,2°C över normalt – båda rekordhög.

- Nederbörd & översvämningar: Västra Europa hade ett av sina våtaste år, med kraftiga stormar och katastrofala översvämningar.

- Glaciärer & issmältning: Skandinavien och Svalbard såg sin största dokumenterade massförlust av glaciärer någonsin.

- Skogsbränder: I Portugal brann 110 000 hektar på bara en vecka – 25 % av Europas totala brända yta för året.

- Förnybar energi: En ljuspunkt – 45 % av Europas el kom från förnybara källor, ett nytt rekord.

Ett varningens rop: Anpassning behövs nu

Florence Rabier, generaldirektör för Europeiska centret för medellångsiktig väderprognos (ECMWF), betonade behovet av anpassning: ”Varmestress ökar, och översvämningar blir vanligare. Med att 51 % av Europas städer nu har klimatan-

passningsplaner är vår data avgörande för välgrundade beslut.”

Celeste Saulo, generalsekreterare för WMO, varnade: ”Europa värms upp snabbare än någon annan kontinent. Varje bråkdel av en grad spelar roll, och anpassning är inte längre valfritt – det är ett måste.”

Vad händer nu?

Rapporten understryker behovet av akuta åtgärder – från att stärka tidiga varningssystem till att snabba på övergången till grön energi. Som Carlo Buontempo, chef för C3S, påpekade: ”2024 var ett extremår med rekordvärme, förödande översvämningar och smältande glaciärer. Att förstå dessa förändringar är avgörande för att förbereda oss inför framtiden.”

Med Europas klimat i snabb förändring är budskapet tydligt: tiden att handla är nu.

— Copernicus Climate Change Service & Världsmeteorologiska organisationen (WMO)

ASTRONOMI

Komet C/2025 F2 (SWAN): En flyktig besökare pryder himlen

En nyligen upptäckt komet, C/2025 F2 (SWAN), gör just nu sin närvaro märkbar på himlen och bjuder på en himmelsk upplevelse för stjärnskådare.

Kometen, officiellt betecknad den 8 april 2025, upptäcktes först i slutet av mars med hjälp av SWAN-instrumentet (Solar Wind Anisotropies) ombord på solteleskopet SOHO (Solar and Heliospheric Observatory). Detta förklarar "SWAN" i dess namn.

Synlighet i Finland:

För observatörer i Finland är fönstret för att se komet SWAN relativt kort. Just nu, i mitten av april, är kometen synlig på den tidiga morgonhimlen, lågt mot den nordöstra horisonten före gryningen. När kometen närmar sig sin närmaste punkt till solen (perihelium) den 1 maj, kommer dess synlighet från norra

halvklotet, inklusive Finland, att bli mindre gynnsam. Den kommer att övergå till kvällshimlen mot nordväst men kommer att befinna sig allt lägre och påverkas mer av skymningen. Efter den första veckan i maj kommer kometen sannolikt att försvinna från synfältet för observatörer på norra halvklotet.

När kommer den att vara som ljusstarkast?

Komet C/2025 F2 (SWAN) förväntas nå sin maximala ljusstyrka runt sitt perihelium den 1 maj 2025. Uppskattningar tyder på att den kan nå en magnitud på cirka 4 till 5. Vid denna ljusstyrka kan den bli synlig för blotta ögat under mörk himmel, långt från stadens ljus. Dess låga position vid horisonten under denna tid, särskilt för nordliga observatörer, kommer dock att göra den till ett utmanande mål.

Aktuell ljusstyrka och hur man ser den nu:

I mitten av april 2025 rapporteras kometen ha en mag-

nitud på cirka 8 till 9. Detta innebär att den för närvarande är för ljussvag för att ses med blotta ögat. För att observera den nu från Finland behöver du kikare (helst med en objektivdiameter på 60-70 mm) eller ett litet teleskop.

Tips för observation:

- Hitta en mörk plats: Långt från stadens ljus kommer att avsevärt förbättra dina chanser att upptäcka den svaga kometen.
- Titta mot nordost före gryningen: Under de närmaste dagarna, sök lågt över den nordöstra horisonten före soluppgången.
- Använd kikare eller ett teleskop: Dessa optiska hjälpmedel är nödvändiga för att se kometen vid dess nuvarande ljusstyrka.
- Ha tålamod: Det kan ta lite tid att lokalisera kometen, som kommer att synas som en suddig ljusfläck.
- Följ dess rörelse: Kometen rör sig för närvarande genom stjärnbilden Pegasus och kommer in i Andromeda runt den 13 april.

Stjärnkartor eller astronomiappar kan hjälpa dig att hitta dess exakta position.

Vad man kan förvänta sig:

Komet C/2025 F2 (SWAN) har en grönaktig nyans, vilket är karakteristiskt för närvaron av diatomära kolmolekyler som avger grönt ljus när de belyses av solen. Långexponerade fotografier avslöjar en svag svans som sträcker sig från kometen.

Ett tillfälle som kommer en gång i livet:

Komet SWAN har en lång omloppstid på cirka 1,4 miljoner år, vilket innebär att detta är ett sällsynt tillfälle att observera denna himmelska besökare. Även om dess synlighet från Finland är begränsad, kan hängivna stjärnskådare med rätt utrustning kanske få en glimt av denna flyktiga skönhet innan den försvinner från den norra himlen. Ta vara på de närmaste veckorna om du vill observera komet C/2025 F2 (SWAN)!

Bild: AI-genererad illustration

HÄLSA

THL: Nikotinpåsarnas användning ökar drastiskt bland unga män – var fjärde man under 40 använder dem

Nikotinpåsar har blivit extremt populära bland arbetsföra män och kvinnor.

Enligt den senaste Hälsa Finland-undersökningen använder hela 24 % av männen under 40 år nikotinpåsar regelbundet eller tillfälligt. Den ökande användningen hotar målet i tobakslagen, som säger att mindre än 5 % av vuxna ska använda tobaks- och nikotinprodukter dagligen fram till 2030.

Unga män driver ökningen

- Användningen bland män fördubblades mellan 2022 och 2024: 8 % → 16 % (20–64 år).
- Bland män under 40 ökade användningen från 13 % till 24 % – nästan var fjärde man.

- Dagliga användare ökade bland män från 3 % till 8 % och bland kvinnor från 1 % till 2 %.

Expert Otto Ruokolainen (THL) betonar att tillväxten har varit snabb när nya produkter har kommit ut på marknaden:

”Nikotinpåsar har blivit vanligare, särskilt bland yngre åldersgrupper, och är redan den mest populära nikotinprodukten bland universitetsstuderande. Detta kräver brådskande strängare regleringar.”

Målen i tobakslagen i fara – snus minskar, men påsar tar över

Även om traditionell rökning och snusanvändning inte har ökat har nikotinpåsarna lett till att fler män använder någon form av nikotinprodukt. Bland kvinnor har den totala

användningen inte förändrats, men påsarna har blivit populära även i denna grupp.

Expert Hanna Ollila (THL) påpekar:

”Påsarna har spridits till grupper där rökning tidigare varit ovanligt. Dessutom har kvinnor, som tidigare knappt använde snus, börjat använda dessa produkter. Detta gör det svårare att uppnå målen om en tobaksfri generation.”

Vilka åtgärder kan bromsa trenden?

THL:s experter föreslår följande åtgärder för att begränsa spridningen av nikotinpåsar:

- Högre skatter – prishöjningar minskar användningen, särskilt bland unga.
- Begränsningar av nikotinhalt – lägre beroendeframkallande styrka.
- Förbud mot smaktillsat-

ser – söta smaker gör produkterna mer lockande.

□ Höjd åldersgräns – förhindrar användning bland minderåriga.

Undersökningen baseras på en omfattande enkät

Resultaten bygger på Hälsa Finland-undersökningen, där över 61 600 slumpmässigt utvalda vuxna deltog. Svarsfrekvensen var 44 %, och data samlades in mellan september 2024 och mars 2025.

Nikotinpåsar har förändrat nikotinanvändningen i Finland. Medan traditionell tobak och snus inte längre ökar lockar påsar nya användare – särskilt unga vuxna. Utan strängare regleringar kan målen i tobakslagen bli svåra att uppnå.

Bild: Wikimedia Commons. Jakubdrastich2, Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0

KONST

Eemu Myntti, färggrann konstnär från Vasa

Eemil Aleksander Myntti, född 27 november 1890 i Vasa, död 29 augusti 1943 i Helsingfors, var en finländsk expressionistisk konstnär. I hans verk var färg inte bara ett visuellt element, utan fungerade som ett sätt att uttrycka sig själv, förmedla känslomässiga och själsliga världar. Mynts hantering av färg var djärv och öppensinnad, vilket gjorde honom till en exceptionell mästare på färg för sin tid.

Eemu Myntti föddes i en förmögen familj där hans far Juho Myntti arbetade som industriman. Hans tidiga år var dock inte helt okomplicerade. Myntti hoppade av skolan efter att ha misslyckats med studentskrivningarna, och år 1910 fattade han ett djärvt beslut att ägna sig åt konst. Han studerade till en början för Arthur Heickell, men snart förde vägen honom till Paris, konstens Mecka, där han fördjupade sig i kubismen. Resan genomfördes med stöd av Frithiof Tikanoja, och denna period blev en vändpunkt i Mynts konstnärskap.

Även om Myntti var influerad av franska mästare som Cézanne och van Gogh, formade han dem till sin egen unika stil. Hans konst återspeglade Cézannes precision och van Goghs färgmättnad, men Myntti förde också med sig sin egen djupa och symboliska vision till sina verk. Idealen hos tidigare mästare som Giotto var viktiga för honom, och detta manifesterade sig i hans arbete som en strävan efter en hög nivå av konstnärligt uttryck.

1920-talet var höjdpunkten i

Mynts konstnärskap. Han tillhörde kulturella kretsar och stod i nära kontakt med författarna och poeterna i gruppen Eldbärarna. I sällskap med dessa konstnärsvänner fann han inspiration och en gemensam passion för kreativa uttryck. Även om Myntti tillbringade största delen av sin karriär borta från sina konstnärskollegor i sitt hemland, hade han ändå kontakter med både inhemska och utländska konstnärer, vilket berikade hans konstvärld.

Mynts verk ställdes ut för första gången 1916 och hans målningsstil utvecklades, särskilt inom porträttmåleriet. Hans porträtt av män var starka, nästan skulpturala, där varje drag var noggrant genomtänkt och samtidigt självfullt. Kvinnoporträtt å andra sidan kombinerade poetisk symbolik och arkitektonisk kreativitet, vilket gjorde dem särskilt fascinerande.

I Mynts verk väckte färgerna alltid starka känslor. Han använde både olja och akvarell skickligt och hans verk var mångsidiga både till ämne och teknik. Särskilt de ljusa och fräscha färgerna i Lappland fick ett nytt slags uttryck av honom, vilket återspeglade hans egen djupa koppling till naturen och färgerna. Mynts

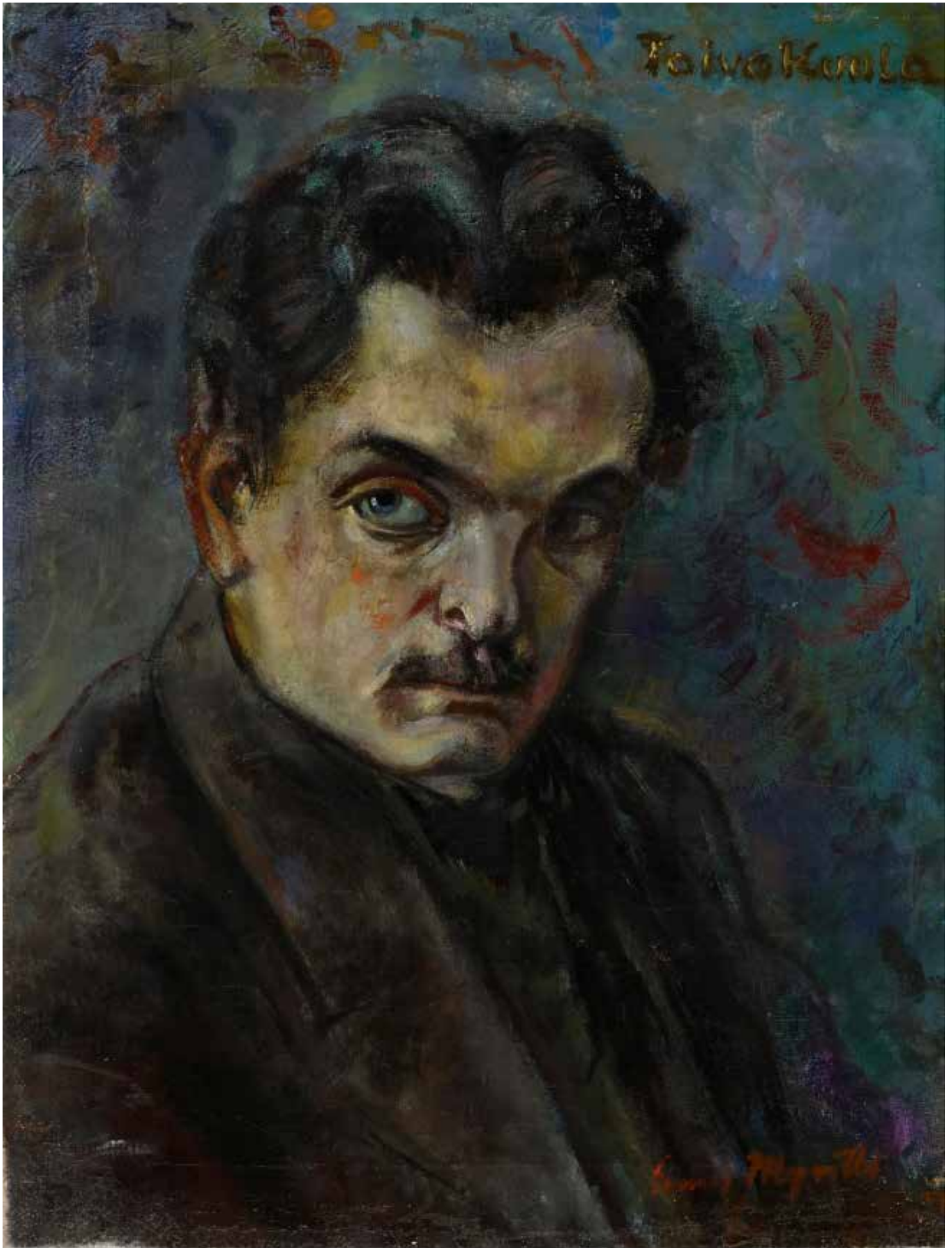
Emmu Myntti, självporträtt 1931

målningar presenterade inte bara färgstarka och självfulla sätt att sina motiv, utan de gav betraktaren något nytt, fräscht och levande – som en alpsol som lyser upp och fräschar upp.

Eemu Myntti lämnade ett outplånligt avtryck på den finländska konsten. Hans djärva,

Maija, 1938

Toivo Kuulas porträtt 1937
Bilder: Nationalgalleriet

Bertel Gripenberg, 1909

Ungdom

Vår tid är en tid af kamp och strid,
en brännande, olöst fråga,
vår tid är vårtid och såningstid
med jäsande safters råga.

Vår dag är ungdotnens segerdag,
som lyser i klara lågor.
Vår kraft är ljungande tordönsslag
och dånande, vilda vågor.

Vi skaka världen i bergfast grund
med blixten i djärfva händer -
en blixst som slocknar om en sekund,
men bländar, tjusar och tänder!

Bertel Gripenberg

Bertel Gripenberg (1878-1947) var en betydande finlandssvensk poet i början av 1900-talet. Även om han var känd för sina formella och tekniska färdigheter, hade han traditionella och reagerande åsikter om poesi och samhälle, vilket gjorde honom till en kontroversiell figur även på sin tid.

Gripenbergs tidiga produktion, som samlingarna "Vida vägar" (1904) och "Galler-grinden" (1905), bestod av passionerad kärlekspoesi, som ansågs djärv för sin tid. Under den senare perioden, som ofta anses vara hans starkaste, övergick han till etiska teman, vilket kan ses i verk som "Aftnar i Tavastland" (1911).

Det finska inbördeskriget 1918 gjorde ett djupt intryck på Gripenberg genom inspirerande verk som "Un-der fanan" (1918), som glorifierade krig och demoniserade röda motståndare. Detta, i kombination med hans antidemokratiska och antipopulistiska hållning, stärkte hans ställning som kontroversiell.

Gripenberg fortsatte att ge ut diktsamlingar under hela sin karriär, bland annat "Sista rondan" (1941). År 1925 gav han ut "Den hemliga glöden" (under pseudonymen Åke Erik-son), en parodi på modernistisk poesi som av en slump avslöjade nya sidor av hans eget författarskap.

METVIKENS TRAFIKPARK

Vasa i miniatyr öppnar portarna – populära trafikparken i Metviken redo för en ny säsong!

Gör er redo för fartfyllda äventyr och lekfullt lärande! Den omåttligt populära barntrafikparken i Metviken slår upp portarna på nytt den andra maj och bjuder in till en sommar full av trafikskoj.

Efter fjolårets succé, där den intelligande pumptracken redan lockat mängder av besökare, är det nu dags för den unika trafikparken att återigen välkomna barn och deras familjer. Från och med den andra maj och fram till slutet av september kan unga trafikanter mellan 6 och 12 år susa fram på den 640 meter långa banan med gokart eller cykel. För de allra yngsta, 4–6 år, finns möjligheten att åka trampbil med en stöttande förälder vid sidan.

Men det är inte bara farten som lockar. Längs banan väntar en fascinerande upptäcktsfärd genom ett miniatyr-Vasa. Inte mindre än tolv noggrant återskapade modeller av stadens ikoniska byggnader, som stadshuset, vattentornet och järnvägsstationen, kantar vägen. Här finns även salutorget, rondeller, trafikljus och plankorsningar – allt för att skapa en så autentisk stadsupplevelse som möjligt i barnvänlig skala.

“Metvikens trafikpark är som Vasa i miniatyr och erbjuder både barn och vuxna en underbar miljö för att lära sig trafik och ha roligt”, konstaterade servicechef Jarmo Latvala vid fjolårets invigning, och parken lever verkligen upp till det löftet.

Under vardagar är parken öppen för allmänheten mellan klockan 12 och 18, och under helgerna mellan 12 och 16. Förmiddagarna är reserverade för bokade grupper från skolor och förskolor, där professionell personal från Vasa stads ungdomstjänst guidar barnen genom trafikregler och säkerhet.

Varje körtur inleds med en kort säkerhetsgenomgång, och det finns avgångar var 30:e minut. Med 36 gokarts och cyklar, samt till och med en miniatyr av Lifti-bussen, finns det gott om fordon för alla.

Och missa inte den intelligande 1000 kvadratmeter stora pumptracken, som inbjuder till spännande åkning med skateboard, sparkcykel eller BMX!

Missa inte chansen att uppleva Vasa på ett helt nytt och lekfullt sätt! Välkommen till Metvikens trafikpark den andra maj!

MIKROPLASTER

Floder i fara: Den dolda plastkrisen som hotar våra sötvattensmiljöer

EN TYST FLODVÅG AV PLAST stryker våra floder – och det vi ännu inte vet kan förstöra livet under ytan.

I årtusenden har floder varit mänsklighetens livsnerv. De har försett oss med vatten, föda, transportvägar och energi. Men idag står de inför ett hot vi knappt ser – och knappt förstår. Plastföroreningar i floder är ett växande miljöhot som hittills hamnat i skuggan av den mer välkända plastproblematiken i haven. Nu varnar forskare: floder är ännu mer sårbara – och vi vet förvånansvärt lite om omfattningen.

En ny banbrytande rapport av forskarna Jean François Ghiglione och Alexandra ter Halle lyfter fram allvarliga kunskapsluckor i vår förståelse av plastens påverkan på sötvattensmiljöer. Samtidigt ifrågasätter de om våra nuvarande sätt att mäta risker över huvud taget fungerar i dessa komplexa ekosystem.

Mikroplast – en osynlig invasion

Forskningen är entydig: plast finns överallt i floderna. Från

synliga plastflaskor till mikroskopiskt små plastfragment – så kallade mikroplaster. Men här uppstår snabbt ett problem. Det saknas enhetliga metoder för att mäta plastpartiklar, vilket gör det omöjligt att jämföra studier från olika delar av världen.

Vi vet inte ens var plasten kommer ifrån. Kommer den främst från stadsområden? Från nedbruten makroplast? Eller från industriutsläpp? Forskningen famlar fortfarande i mörker.

Floder är inte hav – så varför behandlar vi dem likadant?

Många metoder för att analysera plastföroreningar har utvecklats för marina miljöer. Men floder beter sig helt annorlunda. Snabbare strömmar gör att plasten förflyttas blixtnsabbt. Vattennivåerna varierar dramatiskt med väder och årstid. Översvämningar kan på ett ögonblick skölja ut tonvis med plast nedströms.

Dessutom kan mikroplaster gömma sig i ler- och sandavlagringar på flodbotten, vilket gör dem svåra att upptäcka med traditionella provtagningsar. ”Vi

försöker mäta en kris med verktyg som inte är gjorda för floder,” konstaterar Ghiglione.

Livet i floden – ett laboratorium för plastens effekter

I laboratorier har man kunnat visa att fiskar, insekter och mikroorganismer äter mikroplast. Men vad händer på längre sikt? Kan det orsaka sjukdomar? Påverka tillväxten? Rubba hela näringskedjor? Vi har ännu inte svar på dessa grundläggande frågor.

Det är också oklart om plasten ackumuleras uppåt i näringskedjan. Kan mikroplast som äts av plankton i slutändan hamna på våra egna tallrikar via fisken? Forskningen är fortfarande i sin linda – och det gör hotet än mer oroande.

Tre centrala problem bromsar utvecklingen

För det första saknas en global standard för provtagning. Vissa forskare mäter bara makroplast, andra enbart mikroplast. Ett nytt ISO-standardförslag kan förbättra situationen – om det antas brett.

För det andra förändras flodmiljöer snabbt. Många studier genomförs under lugna förhållanden – men en enda storm kan föra med sig enorma mängder plast. Därför behövs realtidsövervakning med hjälp av sensorer, satelliter och drönare.

För det tredje vet vi fortfarande nästan ingenting om de långsiktiga effekterna. Labbstudier pågår i veckor – men plasten stannar kvar i miljön i hundratals år. Vi behöver studier som pågår i decennier för att förstå vad som händer med floder, djur och människor över tid.

Konsekvenserna är potentiellt katastrofala. Många städer hämtar sitt dricksvatten från floder – och om mikroplaster når dessa källor, vad betyder det för vår hälsa? Om plankton äter plast, fisken äter plankton och vi äter fisken – är vi i slutändan i färd med att förgifta oss själva?

Plastkrisen finns inte bara i världshaven – den finns i floderna vi dricker ur, fisken vi äter och vattnet vi behöver för att överleva. Frågan är inte om vi har råd att agera – utan om vi vågar låta bli.

KLIMATFÖRÄNDRINGEN

Copernicus: Mars 2025 var den varmaste marsmånaden någonsin i Europa – en klimatkris som urartar

EN PLANET I BRAND: Europas varmaste marsmånad i historien. Senaste data från Copernicus Climate Change Service (C3S) bekräftar det många fruktat: Mars 2025 var den varmaste marsmånaden någonsin i Europa, vilket slog tidigare rekord och fördjupar farhågorna om en accelererande klimatkris.

Globalt sett var mars 2025 den näst varmaste marsmånaden någonsin, med en genomsnittlig lufttemperatur vid ytan på 14,06°C – 0,65°C över genomsnittet för 1991-2020 och en skrämmande 1,60°C över förindustriella nivåer. Även om månaden var 0,08°C kallare än rekordvarma mars 2024, var den ändå marginellt varmare (+0,02°C) än den tredje varmaste marsmånaden (2016).

Men den mest alarmerande upptäckten? Detta är den 20:e månaden av de senaste 21 då den globala temperaturen översteg 1,5°C jämfört med förindustriell tid – en kritisk gräns som forskare varnar kan utlösa irreversibla klimatomslag.

Europa i centrum: En kontinent som hettas upp

För Europa var mars 2025 historisk. Medeltemperaturen över europeisk mark nådde 6,03°C, en chockerande 2,41°C över genomsnittet för 1991-2020. De hårdast drabbade

områdena inkluderade Östeuropa och sydvästra Ryssland, där temperaturerna sköt i höjden långt över säsongsnormala nivåer.

Samantha Burgess, Strategic Lead for Climate vid ECMWF, konstaterade:

”Mars 2025 var den varmaste marsmånaden för Europa, vilket återigen visar hur temperaturerna fortsätter att slå rekord. Det var också en månad med kontrasterande nederbördsextremer – vissa regioner upplevde sin torraste marsmånad någonsin, medan andra hade sin våtaste på minst 47 år.”

Denna klimatiska pendling mellan extrem torka och översvämningar blir det nya normala, vilket destabiliserar jordbruk, ekosystem och samhällen.

Arktis i kris: Rekordlåg havsis. Medan Europa stekte, tog Arktis ännu ett hårt slag. Vintertäckningen av havsis nådde ett rekordlåg värde, vilket fortsätter ett decennielångt nedåtgående trend. Förlusten av reflekterande is accelererar den globala uppvärmningen, eftersom mörkt havsvatten absorberar mer värme – en farlig återkoppling.

Forskare varnar för att utan akuta åtgärder kan Arktis vara isfri under somrarna inom decennier, med ka-

tastrofala konsekvenser för globala väderförhållanden, havsnivåer och biologisk mångfald.

Varför detta är viktigt: Vi lever i en klimaträddssituation

1,5°C är inget mål mera – det är en gräns vi redan överskridit

Parisavtalet syftade till att begränsa uppvärmningen under 1,5°C, men vi leker redan med elden.

20 av de senaste 21 månaderna överskred denna nivå, vilket betyder att vi befinner oss på okänt territorium.

Extremväder är det nya normala

Torkor, översvämningar, skogsbränder och värmeböljor är inte längre undantag – de är standard.

Europas skogsbrandssäsong startar tidigare och varar längre, medan Medelhavsländerna står inför allvarliga vattenbristproblem.

Arktis kollaps kommer att påverka alla

Smältande is stör jetströmmen, vilket leder till långvariga värmeböljor och kraftiga köldknäppar.

Stigande havsnivåer hotar kuststäder världen över, från Miami till

Mumbai.

Handlingsuppsmaning: Vad måste göras?

Copernicusrapporten är inte bara ännu en klimatvarning – det är en skrällande varningsklocka.

□ Avveckla fossila subventioner – Regeringar pumpar fortfarande miljarderna in i olja och gas medan förnybar energi väntar på finansiering.

□ Snabba på övergången till förnybar energi – Sol- och vindkraft måste ersätta kol och gas inom år, inte decennier.

□ Inför striktare klimatpolitik – Koldioxidskatter, avskogningsförbud och bindande utsläppsmål är icke förhandlingsbara.

□ Förbered för det oundvikliga – Även om utsläppen stoppas idag, kommer inbyggd uppvärmning garantera fler extremväder. Städer måste anpassa sig nu.

Det här årtiondet avgör vår framtid

Vi slår inte bara rekord – vi förstör vår planet. Om mars 2025 är en indikation på vad som komma skall, blir 2020-talet det årtiondet som avgör om vi undviker klimatkatastrof eller störtar in i oföränderligt kaos.

Tiden för halvmesyer är förbi. Tiden för handling är nu.

KONST

HELENBE SCHJERFBECK

Helene Schjerfbeck-utställning anländer till Metropolitan Museum of Art i New York – ett historiskt första för finsk konst

Ateneum Konstmuseum | Nyheter |
2 april 2025

EN MILSTOLPE i finsk konst-historia närmar sig när Hele-ne Schjerfbecks verk kommer att visas på Metropolitan Museum of Art (The Met) i New York från den 5 december 2025 till den 5 april 2026. Detta är första gången som en finsk konstnär får en egen utställning på ett av världens mest prestigefyllda konstmuseer. Utställningen är resultatet av ett långsiktigt samarbete mellan Ateneum Konstmuseum och initiativet Klassikot maailmalle (Klassiker till världen), med stöd från Jane och Aatos Erkkö Stiftelse.

En dröm som går i uppfyllelse för finsk konst

”Detta är en dröm som går i uppfyllelse – inte bara för mig utan för hela den finska konsten. The Met är i en klass för sig, och det är en otrolig ära att Helene Schjerfbecks verk kommer att pryda dess väggar,” säger Anna-Maria von Bonsdorff, direktör för Ateneum Konstmuseum.

Utställningen omfattar Schjerfbecks (1862–1946) hela karriär, från hennes tidiga akademiska verk till hennes introspektiva självporträtt från senare år. Över 60 verk kommer att visas, inklusive porträtt, stilleben och landskap, med ikoniska verk som Konvalescenten (1888), Sömmerskan (1905) och en serie självporträtt. En särskild höjdpunkt är Spets-

Helene Schjerfbeck: Självporträtt med svart bakgrund (1915). Finlands Nationalgalleri / Konstmuseet Ateneum, Hallonblads samling. Bild: Finlands Nationalgalleri / Yehia Eweis.

kragen (1920), som The Met förvärfvade 2023 – det första verket av en finsk konstnär i museets samling.

Internationellt samarbete och samtidskonst i fokus

Utställningen kommer att visas i The Met's Robert Lehman Wing, kuraterad av Dita Amory, med Anna-Maria von Bonsdorff som konsultande kurator. En omfattande utställningskatalog, inklusive en essä av von Bonsdorff, kommer att publiceras i samband med utställningen.

Vid sidan av Schjerfbecks retrospektiv kommer även finsk samtidskonst att stå i

centrum i New York. Utställningen Remix the Archive (maj–juni 2025) kommer att presentera generativ konst skapad med öppna data från Finlands Nationalgalleri, inklusive det prisbelönta verket Loom of Reality av Ilmo och Aarni Kapanen.

Finsk konst når ut till världen. Schjerfbecks verk har tidigare fascinerat internationella publik, med en hyllad utställning på Royal Academy of Arts i London 2019 och en turné i Japan och Tyskland 2014–2016.

Projektet Klassikot maailmalle fortsätter att föra finska

mästare till en global publik: en Pekka Halonen-utställning öppnar på Petit Palais i Paris i november 2025, efter den nyligen avslutade Akseli Gallen-Kallela-utställningen på Belvedere Museum i Wien.

Vem var Helene Schjerfbeck?

Schjerfbeck utvecklade en distinkt modern stil där hon rensade bort onödiga detaljer från sina målningar. Hennes självporträtt – målade från ungdom till ålderdom – avslöjar en djup konstnärlig resa. Ateneum har världens största Schjerfbeck-samling, med över 200 verk.

BÖCKER

HISTORISK LITTERATUR

Karl August Tavaststjerna: Adelsman En romantiker i de hårda tidernas virvelvind *Hårda tider* publiceras av Wasa Dagblad

KARL AUGUST TAVASTSTJERNA, den finlandssvenska litteraturens kontroversiella och stora stjärna, föddes 1860 i en adlig familj i kommunen S:t Michel. Redan i sin barndom fick hon uppleva överklasslivets skuggor, när hennes mor dog i tyfus när hon tog hand om tiggare under hungeråren. Denna tragiska händelse gjorde ett outplånligt intryck på den unge Karl August, vilket senare återspeglades i hans verk.

Vägen till skolan i Tavaststjerna var stenig. Efter faderns död ställdes han under förmyndarskap av överste Constantin Ruin, och hans studier vid Helsingfors polytekniska skola inspirerade honom inte särskilt mycket. Han längtade tillbaka till den parisiska konstscenen, men återvände till slut besviken till Finland. Efter detta började dock hans litterära karriär att blomstra.

Tavaststjerna var en kontroversiell person, en "fosterlandspatriot" som avskydde den intellektuella atmosfären och språkstriderna i Finland. Han törstade efter internationellt erkännande och rörde sig i parisiska konstnärskretsar, men samtidigt skildrade han i sina verk det finländska samhällets konflikter och orättvisor. Romanen "Hårda tider" (1891) är en brutal skildring av 1860-talets hungersnödsår, där den ädla romantiken kolliderar med den bistra verkligheten.

Tavaststjernas penna var skarp och satirisk. Han drog sig inte för att skildra samhällets mörka sida, och hans verk väckte mycket diskussion på sin tid. Han var en realist som

inte förskönade verkligheten, men samtidigt hade han själen hos en romantiker som längtade efter skönhet och harmoni.

Tavaststjernas bok *Hårda tider* och den finska översättningen *Kovina aikoina* kommer att publiceras på Wasa Dagblads hemsida.

Hans liv fick ett tragiskt slut i Björneborg 1898, endast 37 år gammal. Enligt berättelsen fick hon i stället för medicin en dödlig dos lampolja, enligt andra källor var det en sjuksköterskas misstag. Denna till synes absurda död är slutet på hans motsägelsefulla liv.

Tavaststjernas arv lever vidare i den finlandssvenska litteraturen. Hans verk är tidlösa skildringar av människans roll i svåra tider, och hans satiriska penna fortsätter att skrapa på ytan av samhället. Han var en ädel romantiker som vågade se verkligheten i vitögat och beskriva dess brutalitet.

Hans bok *Hårda tider* är en milstolpe i den finländska litteraturen som skildrar hungerårens elände och förtvivlan. Tavaststjerna skonar inte läsaren, utan visar hungerns, sjukdomens och dödens fasansfulla ansikte. Han beskriver också människors desperata försök att

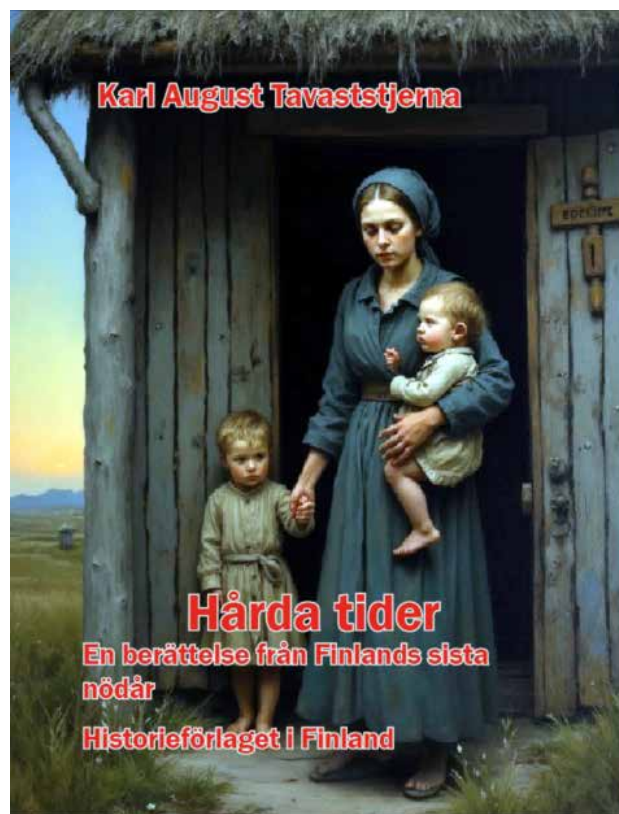

Karl August Tavaststjerna (1860-1898) Wikimedia Commons
överleva och till och med utnyttja varandra. Boken är en kärv skildring av den tid då Finland var ett fattigt och hungrigt land.

Tavaststjernas humor var svart och sarkastisk. Han hånade adelns hyckleri och bourgeo-

isins girighet. Han skrädde inte orden, och hans verk är fulla av skarpa iakttagelser och träffande jämförelser. Han var en författare som vågade skratta även åt allvarliga saker.

Tavaststjerna var också mycket begåvad. Han skrev dikter, pjäser och romaner, och han var också en skicklig journalist. Han startade en egen tidning, men den var inte ekonomiskt framgångsrik. Han var en visionär som ville förändra världen, men han hade också en realistisk förståelse för dess brutalitet. Karl August Tavaststjerna var en kontroversiell och fascinerande person som lämnade ett outplånligt avtryck i den finlandssvenska litteraturen. Hans verk är fortfarande relevanta idag, och de läses och studeras fortfarande. Han var en ädel romantiker som vågade se verkligheten i vitögat och beskriva dess brutalitet.

RYMDEN

Amazon siktar mot stjärnorna – och internet till hela planeten

Första satellituppskjutningen av Project Kuiper blir ett avgörande ögonblick i kampen om rymdens bredbandsmarknad

Den 9 april väntas en Atlas V-raket skjutas upp från Cape Canaveral i Florida, med 27 satelliter ombord. Det kan låta som ännu en dag på jobbet för rymdindustrin – men det är allt annat än rutin. Det är starten på Amazon Project Kuiper, en av de mest ambitiösa satsningarna hittills för att förändra hur mänskligheten kopplar upp sig mot internet.

Bakom detta projekt står e-handelsjätten Amazon, känd för att leverera allt från böcker till kylskåp – och nu alltså också bredband från rymden.

Ett internet för hela världen. Nästan fyra miljarder människor på jorden saknar fortfarande stabil internetuppkoppling. Det är en siffra som Amazon vill förändra. Genom Project Kuiper planerar företaget att placera totalt 3 236 satelliter i låg omloppsbana (LEO) runt jorden. Tanken är att dessa satelliter ska kunna erbjuda snabbt och stabilt bredband till platser där traditionell infrastruktur – kablar, master och markstationer – är svår

eller olönsam att bygga ut.

Det handlar om landsbygder i USA, skolor i Anderna, sjukhus i Saharas utkanter – och till och med ombord på fartyg mitt ute på Atlanten.

»Det här handlar om mer än bara teknik. Det handlar om jämlikhet i information«, sa Rajeev Badyal, som leder Kuiper-projektet, i en intervju tidigare i år. »Vi bygger en bro över den digitala klyftan.«

Tidsplan med press

Uppskjutningen kommer drygt ett år senare än först planerat. Och nu tickar klockan. Enligt amerikanska telekommyndigheten FCC:s krav måste Amazon ha minst hälften av sina satelliter i omloppsbana innan juli 2026 – annars riskerar de att förlora tillståndet. Det innebär att Amazon måste skala upp snabbt.

Under 2023 skickade Amazon upp två testsatelliter – KuiperSat-1 och KuiperSat-2 – som visade lovande resultat. Nu går företaget in i nästa fas: massproduktion och frekventa uppskjutningar under 2024 och 2025.

Så fungerar det

Satelliterna i Kuiper-systemet kommer att cirkulera på en höjd av mellan 590 och 630 kilometer över jorden. Genom att använda Ka-bandet för datakommunikation och laserteknik för att kommuni-

cera mellan satelliterna, minskar behovet av markstationer, vilket snabbar upp och förenklar datatrafiken.

Amazon utvecklar även kundterminaler – små antenner ungefär i storlek med en pizzakartong – som förväntas kosta under 400 dollar. Det är ett strategiskt drag: billig hårdvara gör tjänsten mer tillgänglig för hushåll och småföretag världen över.

Konkurrensen i omloppsbana. Men Amazon är inte först ute. SpaceX:s Starlink – grundat av Elon Musk – har redan över 5 000 aktiva satelliter i omloppsbana och miljontals användare globalt. Även brittisk-indiska OneWeb och kinesiska GuoWang bygger egna satellitnätverk. Det gör rymden till nästa stora arena för teknikjättarnas maktkamp.

Vad skiljer Kuiper från konkurrenterna?

För det första: pengar. Amazon har Jeff Bezos i ryggen – världens tredje rikaste man – och resurserna att bygga infrastruktur i enorm skala.

För det andra: AWS. Amazon Web Services är redan världens största molntjänstplattform. Integration mellan Kuiper och AWS kan ge företag i avlägsna områden direktaccess till molntjänster, dataagring och AI-lösningar utan att

behöva gräva en enda fiberkabel.

För det tredje: ekosystemet. Med bättre uppkoppling kan fler människor i världen använda Amazon-tjänster som e-handel, Prime Video och Alexa. Det här är alltså inte bara ett teknikprojekt – det är också en affärsstrategi med enorm potential.

Etiska och miljömässiga frågor

Men det finns frågetecken. Kritiker har lyft oro för ökad »rymskräpning« – gamla satelliter som kan kollidera med andra objekt. Amazon säger sig ha planer för att aktivt manövrera ut uttjänta satelliter ur omloppsbana och bränna upp dem i atmosfären, men frågan är långt ifrån löst globalt.

Dessutom diskuteras frågan om ett privat företags makt över en så kritisk infrastruktur som internet. Borde global uppkoppling vara en offentlig angelägenhet, snarare än en marknadsvara?

Nästa steg: lyft den 9 april. När raketerna lyfter från Cape Canaveral den 9 april kommer blickarna inte bara vara riktade mot himlen – utan mot framtiden för vår digitala värld. Project Kuiper är ett teknologiskt jättesprång, men också en symbol för den nya eran där rymden blivit en affärsplats snarare än bara ett vetenskapligt laboratorium.

Frågan är inte längre om världen blir uppkopplad – utan vem som får kontrollen över kablarna, även om de nu svävar högt ovanför våra huvuden.

UTSTÄLLNING

AMOS REX

Anna Estarriolas verk för besökaren in i en labyrinth av mångtydig verklighet – Amos Rex nya utställning utmanar sinnena och tankarna

VAD HÄNDER när verkligheten inte är vad den verkar vara vid första anblicken? Tänk om allt omkring oss – föremål, ljud, rum – i själva verket är iscensatt, manipulerat och avsiktligt arrangerat? Den katalanskfödda, i Helsingfors bosatta mediekonstnären Anna Estarriolas nya utställning Staged

Circumstances and Piles of Things på Amos Rex bjuder in besökaren att utforska verklighetens skikt och bege sig ut på ett komplext, sinnligt äventyr.

Utställningen, som öppnade för allmänheten den 2 april, är Estarriolas största soloutställning hittills. Den

breder ut sig i Amos Rex underjordiska utrymmen som en levande labyrinth, där varje verk är en egen värld – ibland överraskande konkret, ibland svävande abstrakt.

Iscensatta rum och föränderliga betydelser

Estarriolas verk kombinerar skulpturer, rörlig bild, ljud och elektronik, och skapar dynamiska installationer som reagerar på besökarens närvaro. Utställningens titel (Iscensatta omständigheter och högar av saker) refererar både till verkenas fysiska struktur och deras filosofiska utgångspunkt: hur får föremålen omkring oss sin betydelse? Kan vi lita på våra sinnen?

”Estarriolas verk berättar inte bara historier – de aktiverar betraktaren som deltagare. Hennes installationer är som små teaterföreställningar där alla kan hitta sin egen roll,” säger utställningens kurator Katariina Timonen.

Vetenskap och konst möts

I Estarriolas konst märks tydliga influenser från naturvetenskap, särskilt kvantfysik och neurovetenskap. Hennes verk utforskar hur hjärnan bearbetar information och hur vi skapar ordning ur en kaotisk värld.

”Jag vill att besökarna ska ifrågasätta vad de ser. Finns det jag ser verk-

ligen? Eller är det bara en konstruktion som jag har internaliserat?” funderar Estarriola.

Hennes verk har ställts ut internationellt och ingår i samlingar som Nationalgalleriets och Saastamoinen stiftelses. År 2015 tilldelades hon det prestigefyllda AVEK-priset och har även fått statens femåriga konstnärsstipendium.

Utforska, rör, bryt mot förväntningarna

Utställningen på Amos Rex är ingen traditionell konstupplevelse där besökaren passerar verk i tystnad. I denna labyrinth kan varje rörelse, blick eller beröring förändra upplevelsen. Estarriolas verk får hjärnan att arbeta – de förvirrar, bryter mot förväntningar och lämnar besökaren att fundera över vad som är verkligt och vad som är iscensatt.

Staged Circumstances and Piles of Things visas på Amos Rex från 2 april till 1 september 2025. I samma utrymme visas också Enni-Kukka Tuomalas utställning Expanding Empathies, som erbjuder ett intressant motpol till Estarriolas verk.

Bilder: Anna Estarriola, System-Amos Rex-Aukusti Heimonen AnnaEstarriola_03_Amos Rex_StellaOjala

LATINSKA CITAT

Visst var romarna kloka!

Ja, det var de. Dessa citat, som används om inte dagligen så väldigt ofta, är alla skapade i det romerska imperiet.

Det romerska imperiet var en vagga för visdom och intellekt. Många av de ordspråk och citat som myntades under denna tid har överlevt århundradena och fortsätter att inspirera och ge oss insikter än idag. I denna artikel ska vi utforska några av de mest minnesvärda latinska citaten och deras betydelse.

Minnesvärda latinska citat

- "Carpe diem"
 - o Betydelse: Fånga dagen.
 - o Förklaring: Detta berömda citat av poeten Horatius uppmanar oss att ta vara på varje ögonblick och njuta av livet till fullo.
- "Veni, vidi, vici"
 - o Betydelse: Jag kom, jag såg, jag segrade.
 - o Förklaring: Dessa ord yttrades av Julius Caesar efter en snabb seger i krig. De symboliserar effektivitet och beslutsamhet.
- "Alea iacta est"
 - o Betydelse: Tärningen är kastad.
 - o Förklaring: Även detta citat kommer från Julius Caesar och sades när han korsade floden Rubicon med sin armé, och därmed startade ett inbördeskrig.
- "Errare humanum est"
 - o Betydelse: Att fela är mänskligt.
 - o Förklaring: Detta ordspråk påminner oss om att ingen är perfekt och att vi alla gör misstag.
- "Dum spiro, spero"
 - o Betydelse: Medan jag andas, hoppas jag.
 - o Förklaring: Detta

citat uttrycker en känsla av orubbligt hopp och uthållighet inför svårigheter.

- "Ad astra per aspera"
 - o Betydelse: Mot stjärnorna genom svårigheter.
 - o Förklaring: Detta citat, som ofta används som motto, betonar att framgång kräver ansträngning och att man måste övervinna hinder.
- "Memento mori"
 - o Betydelse: Kom ihåg att du ska dö.
 - o Förklaring: Detta citat är en påminnelse om livets förgänglighet och vikten av att leva i nuet.
- "Si vis pacem, para bellum"
 - o Betydelse: Om du vill ha fred, förbered dig på krig.
 - o Förklaring: Detta citat, som ofta tillskrivs Publius Flavius Vegetius Renatus, antyder att militär styrka kan vara nödvändig för att upprätthålla fred.

- "O tempora, o mores!"

- o Betydelse: Vilka tider, vilka seder!
- o Förklaring: Detta uttryck av Cicero används för att uttrycka oro eller missnöje med den rådande situationen.
- "Festina lente"
 - o Betydelse: Skynda långsamt.
 - o Förklaring: Detta citat, som tillskrivs kejsaren Augustus, uppmanar till ett balanserat tillvägagångssätt där man kombinerar snabbhet med noggrannhet.
- "Vox populi, vox Dei"
 - o Betydelse: Folkets röst, Guds röst.
 - o Förklaring: Detta citat uttrycker idén att den allmänna opinionen har en viss auktoritet eller giltighet.
- "Amor vincit omnia"
 - o Betydelse: Kärleken övervinner allt.
 - o Förklaring: Detta ci-

tat av Vergilius hyllar kärlekens kraft och dess förmåga att övervinna hinder.

- "Audere est facere"
 - o Betydelse: Att våga är att göra.
 - o Förklaring: Detta citat betonar vikten av att ta risker och agera för att uppnå sina mål.
- "De gustibus non est disputandum"
 - o Betydelse: Smaken är som baken, delad.
 - o Förklaring: Detta citat påminner oss om att smaken är subjektiv och att det är meningslöst att argumentera om den.

De latinska citaten ovan är bara ett litet urval av den visdom som det romerska imperiet har gett oss. Dessa ordspråk och citat fortsätter att vara relevanta än idag och ger oss värdefulla insikter om livet, kärleken, framgång och mycket mer.

EKONOMI

Betala mer, få mindre: "Shrinkflation" och "Cheapflation" i inflationens tidevarv

Inflationen tömmer plånböckerna vid kassan, men konsumenterna står inför en dubbel smäll: fenomenet "shrinkflation" och dess mer smygande kusin "cheapflation".

Shrinkflation: En välkänd fiende

Shrinkflation, en sammanslagning av orden "shrink" (krympa) och "inflation" (inflation), är en väl dokumenterad praxis där tillverkare subtilt minskar kvantiteten av en produkt samtidigt som de behåller eller till och med höjer priset. Det innebär i praktiken att du betalar mer för mindre av samma produkt.

Exempelvis kan din favoritchokladkaka ha krympt något i storlek, eller din flingpaket kan numera innehålla några färre flingor. Även om förändringen kan verka obetydlig vid en första anblick, kan den ackumuleras till betydande summor över tid, särskilt för budgetmedvetna konsumenter.

Cheapflation: En listig strategi

Cheapflation tar den här strategin ett steg längre. Här minskar tillverkarna inte bara kvantiteten utan justerar även själva receptet, och ersätter ingredienser av högre kvalitet med billigare alternativ. Detta kan gå obemärkt förbi konsumenter som enbart förlitar sig på varumärkeskännedom.

Foodwatch, en belgisk konsumentskyddsorganisation, avslöjade nyligen denna praxis. De identifierade fall där produkter som surimi-stic-

kor innehöll mindre fisk, majonnäs hade en lägre äggulek² (håmliäng = innehåll) och choklad innehöll mindre kakao. Oroväckande nog sammanföll dessa förändringar ofta med prishöjningar, vilket ledde till att konsumenter kände sig dubbel lurade.

Tillverkarnas försvar

Tillverkare hänvisar ofta till stigande råvarukostnader som en motivering för dessa metoder. Inflationen sätter visserligen press på produktionen, men kritiker menar att bristen på transparens kring receptändringar och prishöjningar är oacceptabel.

Kampen för rättvisa

Foodwatches undersökning understryker behovet av ökad transparens från tillverkarna. Konsumenter förtjänar att veta exakt vad de betalar för, särskilt när de står inför stigande matpriser. Till-

synsmyndigheter har också en roll att spela för att säkerställa rättvisa metoder och skydda konsumenters rättigheter.

Vad kan du göra?

Bli en etikettdetektiv: Läs ingredienslistor noggrant och jämför produktstorlekar och priser mellan olika märken.

Välj budgetmärken: Du kan bli förvånad över kvaliteten på butikens egna märkesvaror.

Storhandla: Om du har lagringsutrymme kan det ge bättre värde för pengarna att köpa basvaror i större mängder.

Förespråka transparens: Stöd organisationer som Foodwatch som främjar konsumenters rättigheter och kämpar för rättvisa metoder. Genom att hålla oss informerade och göra välgrundade val kan vi navigera inflationens komplexiteter och se till att vi får valuta för pengarna.

LYCKA

Lyckans geografi – en kåseri om Finland och Vasa

Atta år i rad! Det är som en olympisk guldmedalj i maraton, fast i lycka. Finland, detta nordliga land med sina tusen sjöar och ännu fler myggor, har återigen krönt till världens lyckligaste land. World Happiness Report 2025 är här, och Finland tronar återigen på toppen.

Man kan ju undra, vad är det i det finska vattnet? Eller är det kanske den friska luften, de långa sommarkvällarna, eller den lakritsdoftande bastun? Eller kanske, bara kanske, är det den där tystlåtna, men ändå så varma, finska folksjälén?

När man tittar på listan, så ser man ett tydligt mönster. Norden dominerar, med Danmark, Island och Sverige hack i häl. Sedan kommer Nederländerna och Costa Rica som en exotisk överraskning. Men i botten av listan hittar vi länder som Malawi, Libanon, Sierra Leone och sist men inte minst, Afghanistan.

Kontrasterna är slående. Från det trygga och välmående Finland till de krigshärjade och fattiga länderna i botten. Det får en att fundera på vad lycka egentligen är. Är det materiell rikedom, eller är det något annat? Något mer immateriellt, som trygghet, gemenskap och tillit?

Och så har vi Vasa, staden som sägs vara Finlands lyckligaste. Om Finland är världens lyckligaste land, då måste väl Vasa vara världens lyckligaste stad? Jag ser framför mig lyckliga vasabor som promenerar längs strandpromenaden, äter glass och skrattar i kapp med måsarna. Eller kanske sitter de tysta i en park, njuter av solen och

känner en inre frid som bara en vasabo kan känna.

De som inte varit i Vasa känner säkert en stark längtan att i något skede kunna besöka denna lyckliga stad. De vill se med egna ögon detta lyckans Mecka. De vill andas in den lyckliga luften, smaka på det lyckliga vattnet och kanske, bara kanske, få en liten glimt av den där finska lyckan som alla pratar om.

Men oavsett om det är Vasa, Helsingfors, eller någon annan plats i Finland, så är det tydligt att något speciellt pågår i detta land. Kanske är det inte en enskild faktor, utan en kombination av många. Kanske är det den där finska "sisu", en blandning av envishet och uthållighet, som gör att finländarna klarar av både mörka vintrar och besvärliga grannar. För att inte tala om bada

bada bastu.

Oavsett vad hemligheten är, så kan vi alla lära oss något av Finland. Kanske handlar det om att uppskatta de små sakerna i livet, att vara tacksam för det man har, och att ta hand om varandra.

Eller kanske handlar det bara om att ha en bra bastu och tillräckligt med lakrits och knäckebröd.

AFRIKA

MAT- OCH LÄKEMEDELSBRIST I AFRIKA

Konsekvenser av att USA stoppar allt bistånd till Afrika: en hotande humanitär kris

USA har länge varit en av de största givarna av utländskt bistånd till Afrika och ger miljarder dollar varje år för att stödja hälsoinitiativ, livsmedelssäkerhet, utbildning och ekonomisk utveckling. Om Förenta staterna plötsligt skulle avbryta allt bistånd till kontinenten skulle det få katastrofala följder, förvärra befintliga kriser och skapa nya. Från den potentiella explosiva tillväxten av hiv-epidemin till ökningen av läkemedelsresistenta hiv-stammar och ökad hunger skulle spridningseffekterna bli kännbara i hela Afrika och på andra håll.

Hiv-epidemin: en tickande bomb
En av de mest omedelbara och förödande konsekvenserna av att skära ned på biståndet skulle bli konsekvenserna för hiv-behandling och förebyggande program. Beredskapsplanen för aids (PEPFAR), som lanserades av USA:s president 2003, har varit en hörnsten i den globala kampen mot hiv/aids. PEPFAR har tillhandahållit livräddande antiretroviral vård (ART) till miljontals människor, stöttat förebyggande program och stärkt hälso- och sjukvårdssystemen i Afrika. Om det amerikanska biståndet skulle stoppas skulle tillgången på antiretrovirala läkemedel allvarligt

störas. Miljontals människor som är beroende av dessa läkemedel för att kontrollera hiv och förhindra utvecklingen av aids skulle bli utan behandling. Detta skulle kunna leda till en kraftig ökning av aidsrelaterade dödsfall, vilket kommer att vända de framsteg som gjorts under årens lopp. Enligt UNAIDS lever cirka 25,6 miljoner människor i Afrika söder om Sahara med hiv, och många är beroende av PEPFAR-finansierade program för att överleva.

Dessutom kan avbruten behandling leda till utveckling av läkemedelsresistenta stammar av HIV. När patienter inte tar sin medicin konsekvent kan viruset mutera och bli resistent mot mediciner, vilket gör det svårt att behandla. Detta skulle inte bara äventyra den enskildes hälsa, utan skulle också utgöra en betydande risk för folkhälsan, eftersom läkemedelsresistent hiv skulle kunna spridas snabbt och undergräva de globala ansträngningarna för att kontrollera epidemin.

Hunger och osäker livsmedelsförsörjning: en allt djupare kris

Förenta staterna har en avgörande roll att spela i kampen mot den osäkra livsmedelsförsörjningen i Afrika. Program som finansieras av U.S. Agency for International Development (USAID) och andra

organisationer ger akut livsmedels hjälp, stöder jordbruksutveckling och förbättrar näringen för miljontals människor. Om detta bistånd skars ned skulle länder som redan lider av allvarlig livsmedelsbrist drivas till avgrundens rand.

Länder som Somalia, Sydsudan och Jemen (dock inte i Afrika, som är starkt beroende av amerikanskt bistånd) skulle vara särskilt sårbara. Dessa länder kämpar redan med konflikter, klimatförändringar och ekonomisk instabilitet, som har lämnat miljontals människor på randen till svält. Utan USA:s hjälp skulle FN:s livsmedelsprogram (WFP) och andra organisationer ha svårt att ge tillräckligt med livsmedelsbistånd, vilket skulle leda till ökad undernäring, svält och möjligen svält.

Barn skulle vara bland de hårdast drabbade. Undernäring i tidig barndom kan orsaka tillväxthämning, försämra den kognitiva utvecklingen och öka mottagligheten för sjukdomar. De långsiktiga konsekvenserna av utbredd undernäring skulle bli djupgående och påverka inte bara enskilda människors liv utan också den ekonomiska och sociala utvecklingen i hela nationer.

Kollaps av hälso- och sjukvårdssystemen

USA:s bistånd har varit avgörande

för att stärka hälso- och sjukvårdssystemen i hela Afrika. Förutom HIV/AIDS-program stöder USA:s finansiering mödra- och barnhälsa, vaccinationskampanjer och kampen mot infektionssjukdomar som malaria och tuberkulos. Att skära ned på biståndet skulle leda till att många hälso- och sjukvårdssystem blir underfinansierade och dåligt rustade för att möta befolkningens behov.

Ekonomisk och politisk instabilitet

Tillbakadragandet av det amerikanska biståndet skulle också kunna få betydande ekonomiska och politiska konsekvenser. Många afrikanska länder är beroende av utländskt bistånd för att komplettera sina budgetar och finansiera utvecklingsprojekt. En plötslig nedskärning av biståndet skulle kunna leda till ekonomisk instabilitet, minskade offentliga tjänster och ökad arbetslöshet. Den politiska instabiliteten kan också öka när regeringarna kämpar för att tillgodose befolkningens behov. I vissa fall kan detta leda till social oro, konflikter och massmigration. Den instabilitet som detta leder till skulle inte bara påverka Afrika utan skulle också kunna få globala konsekvenser, bland annat ökade flyktingströmmar och ökad oro för säkerheten.

Aria: Operans generativa AI-revolution

Opera, den berömda webbläsaren, har gjort vågor i teknikvärlden med sin banbrytande generativa AI, Aria.

Detta kraftfulla verktyg är utformat för att förbättra användarupplevelser, effektivisera uppgifter och tillhandahålla innovativa lösningar. Men hur står sig Aria mot andra AI-modeller, som Gemini?

Viktiga skillnader mellan Aria och Gemini.

Även om både Aria och Gemini är generativa AI-modeller har de olika egenskaper som skiljer dem åt:

Fokus och integration: Aria är speciellt anpassat för att förbättra Operas webbläsarupplevelse. Den är djupt integrerad i webbläsarens funktioner och ger hjälp och förslag i realtid för

olika uppgifter. Gemini, å andra sidan, är en mer allmän AI-modell som kan tillämpas på ett bredare spektrum av applikationer. Kontextuell förståelse:

Aria utmärker sig när det gäller att förstå sammanhanget för användarfrågor i surfmiljön. Den kan utnyttja information från den aktuella webbsidan, sökhistoriken och användarprefrenserna för att ge mycket relevanta och skraddarsydda svar. Tvillingarna, även om de också kan förstå sammanhang, kanske inte är lika djupt integrerade med en specifik applikation som Opera.

Integritet och säkerhet:

Opera har betonat integritet och säkerhet som kärnprinciper i utvecklingen av Aria. AI-modellen är utformad för att hantera användardata på ett ansvarsfullt sätt och skydda känslig information. Även

om Tvillingarna också prioriterar integritet, kan dess allmänna karaktär kräva ytterligare överväganden när den används i specifika sammanhang.

Arias unika möjligheter

Aria erbjuder en rad imponerande funktioner som gör det till ett värdefullt verktyg för användare:

Sammanfattning: Aria kan snabbt sammanfatta komplexa artiklar, webbsidor eller dokument, vilket sparar tid och ansträngning för användarna.

Översättning: Den kan översätta text mellan olika språk, vilket underlättar kommunikation och tillgång till information.

Kreativt skrivande: Aria kan hjälpa till med kreativa skrivuppgifter, som att generera idéer, skriva konturer eller till och med komponera hela stycken.

Kodgenerering: För ut-

vecklare kan Aria hjälpa till att skriva kodavsnitt eller hela program, vilket ökar produktiviteten och minskar fel.

Framtiden för Aria och generativ AI

I takt med att AI-tekniken fortsätter att utvecklas kan vi förvänta oss att Aria och andra generativa AI-modeller blir ännu mer sofistikerade och mångsidiga. Operas engagemang för innovation säkerställer att Aria kommer att förbli i framkant inom detta spännande område och erbjuda användarna nya och spännande sätt att interagera med den digitala världen.

AI

AI-genererade poddar: En ny era för ljudinnehåll med NotebookLM

20 vardagliga förkortningar du behöver känna till (och kanske några du knappast behöver)

**Podcast in English:
Russian disinformation**
<https://vpress.ovh/podcasts.htm>

I den snabbt föränderliga världen av digitala medier fortsätter artificiell intelligens (AI) att tänja på gränserna och omforma branscher samt omdefiniera kreativa processer. En av de mest banbrytande utvecklingarna är Googles NotebookLM, en avancerad språkteknologi med potential att revolutionera podstavärlden.

Med sin förmåga att skapa ljudinnehåll av mänsklig kvalitet öppnar NotebookLM upp nya och spännande möjligheter inom AI-drivna berättelser, utbildning och underhållning.

Framväxten av AI-genererade poddar

Podcastbranschen växer i en rasande takt, och innehållsskapare samt medie företag letar ständigt efter innovativa verktyg för att effektivisera produktionen och stärka kreativiteten. NotebookLM, som först fick uppmärksamhet för sin förmåga att generera hög-

kvalitativa texter, har nu tagit steget in i ljudinnehållet. Denna banbrytande teknik kan producera poddar som är nästan omöjliga att skilja från de som skapats av mänskliga programledare, vilket skapar nya möjligheter för framtiden.

Det som gör NotebookLM-genererade poddar så attraktiva är flera unika funktioner som skiljer dem från traditionella poddar:

Naturligt ljudande röst: NotebookLM kan generera ljudinnehåll med en röst som efterliknar den naturliga rytmen och tonen i mänskligt tal. Detta gör att lyssnaren får en smidig upplevelse där det är svårt att avgöra om podden är AI-genererad.

Mångsidiga ämnen: Oavsett om det handlar om nyheter, aktuella händelser eller lättsamma berättelser, kan NotebookLM hantera en mängd olika ämnen. Dess flexibilitet gör det till ett idealiskt verktyg för innehållsskapare som vill utforska olika genrer utan tidskrävande produktion.

Förkortningar finns överallt nuförtiden. Från sms-akronymer till teknisk jargong, de praktiska kombinationerna på 3 bokstäver (och ibland längre) kan vara förvirrande om du inte är insatt. Men frukta inte, andra förkortningsäventyrare! Den här artikeln kommer att utrusta dig med kunskapen att dechiffrera 20 av de vanligaste förkortningarna du kommer att stöta på i vardagen.

LOL: Laughing Out Loud, Lots of Laugh, ljudligt skarr, mycket skratt (Den här kan redan vara en klassiker för många!)

BRB: Be Right Back (Perfekt för en snabb toalettpaus under en pratstund)

OMG: Oh My God, »Herre Gud!« (Uttrycker förvåning eller starka känslor)

IMHO: In my humble opinion, I min ödmjuka åsikt (Ett sätt att inleda din åsikt artig)

** ASAP: ** Så snart som möjligt (Tänder en eld under någon... snyggt)

FYI: For Your Information, För din information (En heads-up för någon)

ETA: Estimated time of arrival, Beräknad an-

komsttid (Låter dig veta när du kan förvänta dig någon)

OSA: Vänligen svara (formell begäran om svar på en inbjudan)

PDF: Portable Document Format (Ett vanligt filformat för dokument)

JPG: Joint Photographic Experts Group (Ett populärt bildfilformat)

GIF: Graphics Interchange Format (Ett annat bildformat, känt för animationer)

TIFF: Tagged Image File Format (används för bilder av hög kvalitet)

WWW: World Wide Web (Grunden till det internet vi känner till)

HTTP: Hypertext Transfer Protocol (Språket som webbsidor använder för att prata)

GPS: Global Positioning System (Hjälper dig att navigera i världen)

Bankomat: Uttagsautomat (din vänliga lokala bankomat)

DIY: Gör det själv (för de händiga människorna där ute)

VIP: Mycket viktig person (Någon som får specialbehandling)

TBA: Kommer att meddelas (Håll ögonen öppna för mer information)

TBD: Att vara bestämd (Vi håller fortfarande på att ta reda på saker)

Det här är bara ett

smakprov på förkortningsvärlden, men med dessa 20 under bältet är du på god väg att dechiffrera det vardagliga språket, från avslappnade texter till tekniska dokument. Så nästa gång du ser en förkortning som får dig att klia dig i huvudet, kom ihåg den här listan och fortsätt att utforska den underbara världen av stenografisk kommunikation!

Wasa Dagblad

En modern tidning med en layout med drag av 1870-talets press. På den tiden hade tidningar bara 4-8 sidor. Mycket text, men inga bilder alls, så det är mycket att läsa på några sidor.

Tidningen innehåller citat från gamla dagstidningar hämtade från Riksarkivet (digi.kansalliskirjasto.fi). GPT3, Gemini, Aria och Monica gör en del av det rutinmässiga redigeringsarbetet, t.ex. översättning, korrekturläsning och skrivande av korta notiser. Alla texter har granskats av journalister och redaktionen ansvarar för texternas innehåll.

Wasa Dagblad är en publikation av dagstidningstyp som än så länge utkommer på söndagsmorgnar. Men vårt mål är att den ska komma ut varje morgon i framtiden.

Tidningen finns tillgänglig gratis på nätet.

Läsarnas texter är välkomna!

Tidningen är lokalt ägd och kommer att fortsätta att vara det.

Chefredaktör är Hans Björknäs.

Redaktion: Wasa Dagblad, Skolhusgatan 37 B 7, 65100 Vasa, tel. +358-40-5462455.

Redaktionen i Helsingfors: Wasa Dagblad, Andra linjen 9 B 36, 00530 Helsingfors. Telefon +358-40-5462455. Annonser kan sändas via e-post i jpg-format, ta gärna kontakt med redaktionen.

E-post: wasadagblad@gmail.com

HOROSKOP FÖR APRIL 2025

Aprilhoroskop – Stjärnorna snackar strunt (och lite san- ning)

□ Väduren (21/3–19/4)
Du är full av energi och initiativ, men försök att inte starta bråk med kaf-femaskinen – den vinner alltid.

□ Oxen (20/4–20/5)
Ditt tålamod testas i april. Kanske är det dags att inse att köerna i mat-affären inte försvinner om du suckar högt?

□ Tvillingarna (21/5–20/6)
Du har tusen idéer och noll tid att genomföra dem. Prova att avsluta en sak innan du börjar nästa – eller bara njut av kaoset!

□ Kräftan (21/6–22/7)
April kan kännas känslösam, men kom ihåg: Ingen förväntar sig att du ska lösa hela världens problem... bara dina

egna.

□ Lejonet (23/7–22/8)
Du älskar att stå i centrum, men kanske borde du låta någon annan berätta ett skämt vid fikabordet? Bara den här gången.

□ Jungfrun (23/8–22/9)
Du har en plan, en backup-plan och en plan för när backup-planen misslyckas. Slappna av lite – det värsta som kan hända är... egentligen ingenting.

□ Vågen (23/9–22/10)
Beslutsångest når sin topp. Om du funderar i över en timme på vilken takeout du ska beställa, ta det bara som ett tecken på att laga mat själv. Eller inte.

□ Skorpionen (23/10–21/11)
Din magnetiska dragningskraft är starkare än vanligt. Använd den klokt – eller riskera att bli den där personen som aldrig kan lämna en fest i tid.

□ Skytten (22/11–21/12)
Du är sugen på äventyr, men kanske borde du

börja smått? Typ att gå en annan väg till jobbet istället för att spontanboka en enkelbiljett till Mongoliet.

□ Stenbocken (22/12–19/1)
Ditt hårda arbete börjar löna sig! Snart kan du unna dig något stort – kanske till och med en dyr kaffe utan att få skuldkänslor.

□ Vattumannen (20/1–18/2)
Dina idéer är briljanta, men inte alla är redo för dem. Vänta lite med att föreslå att alla möten ersätts med memes.

□ Fiskarna (19/2–20/3)
Du dagdrömmer mer än vanligt. Det är charmigt – så länge du inte glömmmer att kliva av bussen vid rätt hållplats.

□ Stjärnorna viskar – men du gör som du vill ändå! □

HUMOR FÖR ETT- HUNDRA ÅR SEDAN

FRÅN PÅSK TILL ÅBO

—i Säj mej snälla rara fröken, huru länge det tar att resa från Helsingfors till Åbo?

— 5 timmar ungefär.

— Och från Åbo till Helsingfors?

— Herrejestanes, om det tar 5 timmar från Helsingfors till Åbo, tar det väl lika lång tid tillbaka, idiot.

— Nej rara fröken, inte är det alltid så. Från påsk till pingst är det 2 månader och från pingst till påsk 10 månader.

EN KYSS

Vad gör ni när ni blir kysst? Jag skriker.

Skulle ni skrika, om jag kyss-te er nu?

Nej! Jag är ännu hes från i går kväll

GRATULATIONER:

—Gratulera mig. Jag har gift mig!

—Jag känner inte din hustru, så jag kan inte gratulera dig och jag känner dig, så jag kan inte gratulera din hustru.

PÅ RESTAURANG

En välklädd herre med en liten gosse kommer in på en restaurang. Vad vill du ha? säger han åt pojken och då denne önskar choklad med bakelser får han det medan herrn själv spisar en varm, god frukost. När han är färdig säger han till källarmästaren:

— Ni tittar väl efter pojken ett slag medan jag sticker mig in till teaterns biljettkassa? Han gick och det gick en halv timme, det gick en hel, men herrn kom icke tillbaka.

— Tror du icke, att din pappa snart kommer tillbaka? frågade källarmästaren den lille gossen, som troget satt kvar.

— Min pappa? Varför skulle

han komma hit?

— Var det inte din far som satt med dig här?

— Nej, det var en främmande herre, som frågade om jag ville komma med och dricka choklad.

"AFFÄRSMAN"

En affärsman i stad var allmänt känd som en person, dendär hade till specialitet att „lura bönder 11 . Vid begravningen anhöll änkan att pastorn skulle säga någonting vackert om hennes avlidne man och hälst på rim. Då hov pastorn upp sin röst och sade;

Den avlidne var en trägen man,

När andra sovo, arbetade han
Och när de andra vaknade,
å ägde han vad de saknade.

Veckans astronomiska bild:

A reproduction of a composite colour image of the Horsehead Nebula and its immediate surroundings. It is based on three exposures in the visual part of the spectrum with the FORS2 multi-mode instrument at the 8.2-m KUEYEN telescope, part of ESO's Very Large Telescope, at Paranal. It was produced from three images, obtained on February 1, 2000, with the FORS2 multi-mode instrument at the 8.2-m KUEYEN Unit Telescope and extracted from the VLT Science Archive Facility. The frames were obtained in the B-band (600 sec exposure; wavelength 429 nm; FWHM 88 nm; here rendered as blue), V-band (300 sec; 554 nm; 112 nm; green) and R-band (120 sec; 655 nm; 165 nm; red). The original pixel size is 0.2 arcsec. The photo shows the full field recorded in all three colours, approximately 6.5 x 6.7 arcmin 2. The seeing was about 0.75 arcsec.

This image is available as a mounted image in the ESOshop.

Credit:

ESO

Nästa vecka:

Från läsarna

Vi tar väldigt gärna emot inläggfrån våra läsare. Kommentarer, historier, minnen, debatt, nyheter från hemorten. Sannolikt kommer detta att vara den viktigaste delen i denna vår tidning. Men utrymnmet är ju begränsat, så skriv gärna rätt så kort! Säsänd gärna inlägg till:

wasadagblad@gmail-com

Annonsera i WD

Det kan ha ett visst PR-värde att vara bland de första som annonserar i denna historiska och hypermodärna dagstidning. Sänd annonser till wasadagblad@gmail.com som jpg, tiff eller png,

WASA DAGBLAD

wasadagblad@gmail.com